

KOLMAS KIRJA.

Joskohta koko se aika elämää, jota kestää nuoruudenikään asti, on heikkouden aika, on olemassa tässä alkujän kulussa kohta, jolloin kasvava olento, huolimatta ehdottomasta heikkoudestaan, on verrattain vahva, kun lisääntyvien voimien määrä on tarpeita suurempi. Koska kaikki sen tarpeet eivät vielä ole kehittyneet, ovat sen jo saavuttamat voimat ylenmääräiset noita tarpeita tyydyttämään. Mieheksi tuollainen olento olisi hyvin heikko, lapseksi se on hyvin vahva.

Mistä johtuu miehen heikkous? Siitä epäsuhtaisuudesta, joka vallitsee sen voimien ja halujen välillä. Meidän iutohimomme saattavat meidät heikoiksi, sillä tyydyttääksemme niitä tarvitsemme enemmän voimia kuin mitä luonto on meille antanut. Jos siis vähennämme näitä haluja, ikäänkuin lisäämme voimiamme. Se, joka voi aikaansaada enempää kuin mitä haluaa, on kieltämättä hyvin voimakas olento. Nyt on siis edessämme lapsen kolmas ikäkausi, josta tässä aion puhua. Sanon sitä edelleen lapsuudeksi,

kun puuttuu erityistä sopivaa nimeä; tämä ikäkausi näet lähenee nuoruudenikää, mutta ei vielä ole saavuttanut mieskuntoisuutta.

Kahden- tai kolmentoista vuoden iässä lapsen voimat kehittyvät paljon nopeammin kuin sen tarpeet. Rajuin ja hirvittävin tarve ei siinä vielä ole herännyt; itse elinkin pysyy kehittymättömänä ja näyttää kehittymättömydestään päästäkseen odottavan tahdon aiheuttamaa pakkoa. Lapsi ei silloin juuri ollenkaan ole herkkä ilman ja vuodenaikain vahingollisille vaikutuksille, vaan kestää ne helposti. Sen heräävä ruumiinlämpö korvaa vaatteita, sen ruokahalu korvaa ruokien hyvänmakuisuutta. Kaikkimikä vaan ravitsee, kelpaa sen iälle. Jos sen on uni, se panee pitkäkseen maahan ja nukkuu. Kaikkiällä sitä ympäröi sellaista, mikä on sille tarpeellista. Ei mikään kuviteltu tarve sitä kiusaa; yleinen mielipide ei ollenkaan vaikuta siihen. Sen halut eivät ulotu sen käsivarsia kauemmaksi. Se ei ainoastaan kykene tyydyttämään tarpeitaan; sillä on vielä voimia runsaammaltakin. Tämä on sen elämän ainoa aika, jolloin se on tässä tilassa.

Arvaan jo mitä vastaväitteitä minulle tehdään. Tosin ei sanota, että lapsella on enempi tarpeita kuin mitä minä sanon sillä olevan, mutta varmaankin väitetään ettei sillä ole niin paljon voimia kuin olen sanonut. Silloin ei oteta huomioon, että puhun oppilaastani enkä noista vaeltavista nukeista, jotka kulkevat toisesta huoneesta toiseen, jotka harjottavat puutarhanviljelystä kukkaruukussa ja jotka kantavat pahvitaakkoja. Minulle ehkä huomautetaan että mielenvoima ilmestyy vasta miehuuden iässä, että ai-

noastaan sopivissa soluissa kehittyneet elinnesteet le-
vittyään ympäri koko ruumista voivat antaa lihaksille
sen jänteveyden, toimintakyvyn, vahvuuden ja jous-
tavuuden, josta oikea voima johtuu. Tämä on kamari-
viisautta; minä puolestani vetoan kokemukseen. Näen
maatiloillanne suurten poikien tekevän maatyötä,
muokkaavan, kyntävän, sälyttävän rattaille viinitynny-
reitä ja ajavan vallan kuin heidän isänsä. Luulisi heitä
miehiksi, ellei äänen kaiku ilmaisisi heidän oikeata
ikänsä. Kaupungeissammekin nuoret käsityöläiset,
sepät, hevosenkengittäjät ovat melkein yhtä rote-
vat kuin isäntänsä eivätkä myöskään olisi taitamat-
tomimmat, jos heitä olisi ajoissa harjotettu. Jos tässä
suhteessa on olemassa eroa, ja myönnän, että sitä
on, on se — toistan tämän vielä kerran — paljon
vähäisempi kuin ero miehen rajujen halujen ja lapsen
rajoitettujen pyrkimysten ja tarpeiden välillä. Muu-
ten ei tässä ole yksinomaan kysymys ruumiillisista
voimista, vaan etenkin henkisistä kyvyistä ja voi-
mista, jotka niitä korvaavat ja ohjaavat.

Tämä aika, jolloin yksilö aikaansaa enemmän kuin
mitä se haluaa, joskohta se ei olekaan sen ehdotto-
masti suurimman voimakkaisuuden aika, on, kuten
olen sanonut, sen suhteellisesti suurimman voimak-
kuuden aikaa. Se on elämän arvokkain aika, joka
esiintyy vaan kerran ja joka on hyvin lyhyt ja kahta
lyhyempi, koska, kuten kauempana tullaan huomaa-
maan, on tärkeätä sitä hyvin käyttää.

Mitä siis Émile on tekevä tuolla kykyjen ja
voimain liialla runsaudella, joka hänellä nyt on, mutta
joka häneltä myöhäisemmällä iällä on puuttuva? Hän
on koettava käyttää niitä siten, että tulevaisuudessa

tarpeen vaatiessa voi niitä hyväkseen käyttää. Hän on, niin sanoakseni, tulevaisuuden varalle säästävä nykyisen olentonsa liiallista sisällystä. Roteva lapsi on kokoava varastoja heikolle miehelle. Mutta hän ei ole kokoava varastojaan kirstuihin, jotka häneltä voidaan varastaa, eikä vieraisiin latoihin. Todella omistaaksensa täten voittamansa tulokset, hän on sijoittava ne käsivarsiinsa, päähänsä, itseensä. Nyt meillä siis on edessämme työn, opetuksen ja opiskelun aika. Tämä on luonnon omaa ohjausta, eikä minun mielivaltaisuuttani.

Ihmisyymmärryksellä on rajansa; yksi ihminen ei voi tietää kaikkea eikä edes täydelleen tietää sitä vähäistä, minkä muut ihmiset tietävät. Koska jokaisen väärän väitteen vastakohta on oikea, on totuuk-sien luku yhtä rajaton kuin erehdyksien. Tulee siis opetettavaisista aineista valita mutamia määrättyjä, samoin kuin on valittava niiden oppimiselle sovelias aika. Niistä tiedoista, joita kykenemme itsellemme hankkimaan, toiset ovat väärät, toiset hyödyttömät ja toiset taas ovat omiaan ylläpitämään ylpeyttäimme. Se vähäinen määrä tietoja, joka todella edistää menestymistämme, ansaitsee yksin tulla ymmärtäväisen ihmisen tutkimisen esineeksi ja siis myös lapsen opiskelun esineeksi, jos lapsi tahdotaan kasvat-taa ymmärtäväiseksi ihmiseksi. Ei tarvitse yleensä tietää kaikkea, vaan ainoastaan sitä mikä on hyö-dyllistä.

Tästä vähäisestä tietojen määrästä tulee vielä jät-tää pois sellaiset, jotka vaativat jo vallan kehittynyttä ymmärrystä, ne jotka edellyttävät ihmisten keskinäis-ten suhteiden tuntemista ja joita lapsi ei voi saavuttaa,

ja lopuksi ne tiedot, jotka tosin itsessään ovat todet, mutta jotka voivat saavuttaa kokemattoman sielun tekemään vääriä johtopäätöksiä muiden seikkojen suhteen.

Meidän on siis sulkeutuminen sangen ahtaaseen tietopiiriin mitä olioihin tulee; mutta tämä piiri muodostaa kuitenkin äärettömän tietoalan lapsen tietämykkyyn nähden. Mikä uhkarohkea käsi uskaltaisikaan koskea inhimillisen tietämyksen pimeyden verhoon! Kuinka paljo kuiluja näen turhien tieteidemme kaivavan onnettoman nuoren kasvattimme ympärille! Sinä, joka lähdet häntä opastamaan noilla vaarallisilla poluilla ja nostamaan hänen silmiensä edestä luonnon pyhää esirippua, vapise! Tutki ensin tarkoin hänen päätänsä ja omaa päätäsi; pelkää, ettei se joudu jommaltakummalta pyörälle, tai ehkäpä kummaltakin. Pelkää valheen pettävää houkutusta ja ylpeyden huumaavaa viekotusta. Muista alati ettei tietämättömyys koskaan ole matkaansaattanut pahaa, vaan että erehdys yksin on turmiollinen, ja ettemme erehdy sentähden, ettemme tiedä, vaan sentähden, että luulemme tietävämme.

Oppilaanne edistys geometriassa voisi tarjota teille todisteen ja varman mittakaavan hänen ymmärryksensä kehityksestä. Mutta niin pian kuin hän voi erottaa mikä on hyödyllistä ja mikä hyödytöntä, tulee menetellä hyvin taitavasti ja varovasti saadakseen hänet harrastamaan spekulatiivisia opintoja. Jos esim. tahdotte saada hänet hakemaan kahden viivan keskiproportsionaalia eli keskisuuruutta, niin pankaa hänet aluksi piirtämään neliö, joka on yhtä suuri kuin määrätty suorakaide. Jos olisi kysymyksessä kahden keskiproportsionaalin hakeminen, tulisi ensin

saattaa hänelle huvittavaksi probleemi kuution kaksinkertaiseksi tekemisestä, j. n. e. Huomatkaa, miten asteittain lähestymme siveellisiä käsitteitä, jotka erottavat toisistaan hyvän ja pahan. Tähän asti emme ole tunteneet muuta lakia kuin välttämättömyyden lain; nyt otamme huomioon sen, mikä on hyödyllistä. Pian johdumme siihen, mikä on sopivaa ja hyvää.

Sama luonnonvaisto panee ihmisen eri kyvyt toimimaan. Ruumiin toimintaa, joka pyrkii kehittymään, seuraa henkinen toiminta, jonka tarkoitus on tietojen hankkiminen. Alussa lapset ovat ainoastaan alati liikkeellä; sitten ne muuttuvat uteliaiksi, ja jos tätä uteliaisuutta hyvin ohjataan, tulee siitä kysymyksessä olevan iän pääkiihotin. Erottakaamme aina ne taipumukset, jotka johtuvat luonnosta, ihmismielipiteistä johtuvista. On olemassa opinintoa, joka ainoastaan perustuu haluun saavuttaa oppineen mainetta; mutta on myöskin olemassa toisenlaista opinintoa, joka syntyy ihmiselle luonnollisesta uteliaisuudesta kaikkeen siihen nähden, mikä läheltä tai kaukaa saattaa herättää hänen mielenkiintoaan. Synnynäinen onnellisuuden kaipuu ja mahdottomuus täydelleen tätä kaipuuta tyydyttää, saattavat ihmisen alati tavottelemaan uusia keinoja, jotka sitä edistäisivät. Se on uteliaan tiedonhalun ensimmäinen perustus, joka on ihmissydämelle luonnollinen, mutta jonka kehitys kulkee rinnan intohimojemme ja tietojemme kehityksen kanssa. Olettakaamme että joku filosofi olisi koneineen ja kirjoineen karkotettu autioon saareen, missä hän varmasti tietäisi yksin viettävänsä loppuikänsä. Hän ei silloin enää vaivaisi päätänsä tutkimalla maailmanjärjestelmää, painolakia ja differentiaali-

laskua; hän ehkä ei elinaikanaan enää avaisi ainoatakaan kirjaa. Mutta hän ei varmaankaan jättäisi tutkistelematta saartansa sen viime sopukkaa myöten, olipa se sitten kuinka suuri tahansa. Hylätkäämme siis vielä ensi opinnoista niiden tietojen hankkiminen, jotka eivät luonnostaan herätä ihmisen mielenkiintoa, ja rajoittukaamme niihin, joita vaistomme saattaa meitä tavoittelemaan.

Ihmissuvun autio saari on maailma; se seikka, joka enimmin pistää silmään, on aurinko. Niin pian kuin alamme kääntää pois huomiomme itsestämme, on se aluksi kiintyvä näihin molempiin esineihin. Melkein kaikkien villien kansojen filosofia käsittelee-kin yksinomaan maan haaveellista jakoa ja auringon jumalallisuutta.

Mikä hyppäys! sanonee joku. Äsken puhuimme ainoastaan siitä, mikä koskee ihmistä itseään ja mikä häntä välittömästi ympäröi; ja nyt äkkiä lähdemme samoilemaan ympäri maanpintaa ja teemme harppauksen universumin ääriin! Tämä hyppäys on seuraus voimiemme lisääntymisestä ja henkemme taipumuksesta. Heikkouden ja riittämättömyyden tilassa ollessamme pyrkimys suojelemaan itseämme keskittää huomiomme itseemme; vahvuuden ja voimakkuuden tilassa halu laajentaa olentoamme kääntää huomiomme ulkopuolelle itseämme ja johtaa meidät niin kauas kuin suinkin on mahdollista. Mutta kun henkinen maailmamme vielä on meille tuntematon, ei ajatuksemme kulje kauemmaksi kuin silmämme kantavat, ja ymmärryksemme ulottuu vaan sen avaruuden halki, jota se kykenee mittaamaan.

Muuttakaamme aistimuksemme käsitteiksi, mutta

älkäämme yhtäkkiä hypätkö havainnollisista esineistä henkisiin olioihin. Sillä edellisten avulla meidän tulee päästä jälkimäisiin. Olkoot hengen ensimmäisissä toimituksissa aistit alati sen oppaina. Maailma olkoon ainoa kirja, tosiseikat ainoat opinesineet. Lapsi, joka lukee, ei ajattele; hän ainoastaan lukee. Hän ei todella kerää tietoja, hän oppii pelkkiä sanoja.

Jos saatatte oppilaanne tarkkaamaan luonnon ilmiöitä, teette hänet pian tiedonhaluiseksi. Mutta voidaksenne ylläpitää hänen tiedonhaluaan, ei teidän koskaan pidä jouduttaa sen tyydyttämistä. Saattaa kysymykset hänen kehityskantansa mukaisiksi ja antakaa hänen itsensä ne ratkaista. Älköön hän omistako tiedokseen mitään sen nojalla, että te sen olette sanoneet, vaan sen nojalla, että hän sen itse on ymmärtänyt. Älköön hän oppiko jo valmista tiedettä, vaan keksiköön hän oman tieteensä. Jos keran juurrutatte hänen mieleensä auktoriteetti uskon järkipärisen arvostelun asemesta, ei hän ole kykenevä asioita järkevästi arvostelemaan, vaan on oleva toisten mielipiteiden leikkikaluna.

Kun tahdotte tälle lapselle opettaa maantietoa, noudatte esiin karttapalloja, tähtitaivaan ja maapallon karttoja. Mitä joutavia välineitä! Mitä hyödyttävät kaikki nämä kuvalliset esitykset! Miksi ette ala osottamalla oppilaallenne itse esineitä, jotta hän ainakin tietäisi, mistä puhutte?

Kauniina iltana mennään kävelemään paikkaan, jolla on edullinen asema ja missä pilvettömällä taivaalla täydellisesti näkee laskevan auringon, ja pannaan merkille ne esineet joista auringonlaskun paikka voidaan tuntea. Seuraavana aamuna palataan raitista

ilmaa hengittämään samaan paikkaan ennenkuin aurinko nousee. Näkee sen ilmoittavan tuloaan jo kaukaa niillä tulinuolilla, jotka se kiidättää edellään. Taivas leimuaa yhä punaisempana, itäinen taivaankansi näyttää olevan kokonaan liekkien vallassa; niiden loiston levitessä odotamme aurinkoa paljoa ennen kuin se näyttäy. Joka hetki luulemme sen ilmestyvän; vihdoin sen näemme. Säteilevä kehä välkähtää salaman tavoin ja täyttää heti koko avaruuden; pimeyden verho hajoaa ja lankeaa. Ihminen tuntee jälleen olopaikkansa ja huomaa sen kaunistuneeksi. Vihannuus on yöllä virkistynyt. Nouseva päivä, joka sitä valaisee, ensimmäiset säteet, jotka sitä kultaavat, näyttävät sen olevan kimaltelevan kasteverkon peitossa, johon valo ja värit taittuvat. Linnut kokoontuvat kuoroksi ja tervehtivät yhdessä elämän Isää; sinä hetkenä ei yksikään niistä vaikene. Niiden vielä hiljainen viserrys on hitaampi ja vienompi kuin myöhemmin päivällä ja siitä kajahtaa esiin levollisen herräämisen mielihyvä. Kaikki nämä seikat yhteensä johtavat mieleen virkeyden tunteen, joka tuntuu tunkevan sielun syvyyteen. Tämä neljännestunti on niin lumoava ettei kukaan voi sitä vastustaa; niin suuri, kaunis ja suloinen näky ei voi jättää ketään kylmäksi.

Ollen täynnä kokemaansa innostusta opettaja tahtoo sitä jakaa oppilaalleenkin: hän koettaa saada hänen mielensä heltymään koettamalla saada hänet tarkkaamaan niitä aistimuksia, jotka ovat liikuttaneet hänen oman mielensä. Sulaa mielettömyyttä! Ainoastaan sitä kokeneen miehen sydämessä elää tämän luonnonnäyn kauneus; jotta sen voisi havaita, tulee sitä tuntea. Lapsi tosin huomaa esineet, mutta se ei voi

huomata niitä yhteenliittäviä suhteita eikä kuulla niiden yhteisvaikutuksen vienoa sopusointua. Tulee olla kokemus, jota lapsi ei vielä ole saanut ja tunteita, joita se ei vielä ole kokenut, jotta voisi tuntea sitä moninaista vaikutetta, joka yhtä haavaa johtuu kaikista näistä aistimuksista. Jos se ei ole kauan kulkenut karun kuivia kankaita, ellei kuuma hieta ole polttanut sen jalkoja, ellei kallioista takaisin heijastuvat tukehuttavat auringonsäteet koskaan ole sitä ahdistaneet, miten voi se silloin nauttia kauniin aamun raittiista ilmasta? Miten kukkien tuoksu, vihannuuden viekeys, kasteen viileä utu, pehmeä ja miellyttävä astunta nurmikolla silloin voivat lumota sen aistit? Miten lintujen laulut voivat siinä nostaa ihastuksen tunteita, jos rakkauden ja ilon sävelet sille vielä ovat vieraat? Miten suurta ihastusta se voikaan tuntea nähdessään niin kauniin päivän alun, ellei sen mielikuvitus osaa luoda sen eteen niitä ilon tunteita, joilla tuon päivän voi täyttää? Sanalla sanoen, miten se voisi heltyä tästä luonnon ihanasta näystä, jos se ei tiedä, mikä käsi sen on näin kauniiksi koristanut?

Älkää suinkaan pitäkö lapselle puheita, joita se ei voi ymmärtää. Pois kaikki selitykset, kaunopuheisuus, kuvalauseet ja runous. Ei nyt vielä ole kysymys tunteista ja mausta. Pysykää yhä vielä selvänä, yksinkertaisena ja tyynenä. Se aika on liiankin pian tuleva, jolloin voipi käyttää lämpimämpää kieltä.

Ollen kasvatettu minun periaatteideni mukaisesti ja ollen tottunut itsestään löytämään kaikki apukeinonsa ja vasta silloin turvautumaan toisiin, kun

on huomannut oman kykenemättömyytensä, on oppilaani jokaisen uuden eteensattuvan esineen ilmaantuessa sitä kauan tutkiva mitään sanomatta. Hän on asioita punnitseva eikä kyseliäs. Malttakaa siis aluksi vaan näyttää hänelle esineitä. Kun sitten näette että hänen uteliaisuutensa on tarpeeksi kiihottunut, tehkää hänelle joku lyhyt kysymys, joka johdtaa hänet tyydyttämään tiedonhaluaan.

Kun yllämainitussa tilaisuudessa hänen kanssaan olette tarkoin katselleet auringon nousua, ja kun olette huomauttaneet hänelle samalla taholla olevia vuoria ja muita läheisiä esineitä ja kun olette antaneet hänen kaikesta tästä mielin määrin puhella, vaietkaa muutama hetki kuten mies, joka on ajatuksiinsa vaipunut ja sanokaa hänelle sitten: Ajattelen, että aurinko eilisiltana laski tuohon ja että se tänä aamuna nousi tuossa. Mitenhän tämä on selitettävissä? Älkää sanoko enempää; jos hän teiltä jotakin kysyy, älkää siihen vastatko; puhukaa jostakin muusta. Jättäkää hänet omiin ajatuksiinsa ja olkaa varma siitä, että hän tätä asiaa ajattelee.

Jotta lapsi tottuisi tarkkaavaiseksi ja jotta joku havainnollinen totuus tekisi siihen tuntuvan vaikutuksen, on välttämätöntä että tämä totuus, ennenkuin lapsi sen löytää, jonkun päivän aikana saattaa sen levottomaksi. Jos se ei sitä löydä tällä tavoin, voi sen saattaa sille vielä helpommin tajuttavaksi siten, että käännetään kysymys päinvastaiseksi. Jos lapsi ei tiedä miten aurinko laskupaikastaan tulee nousupaikkaansa, se ainakin tietää miten se joutuu nousupaikastaan laskupaikkaan; johan sen silmät tämän sille opettavat. Valaiskaa siis ensimmäistä kysymystä

toisella; joko oppilaanne on ehdottomasti typerä, tai on yhdenmukaisuus liian selvä, että se voisi häneltä jäädä huomaamatta. Siinä hänen ensimmäinen maailmanselitys-oppituntinsa.

Koska siirrymme aina hitaasti toisesta havainnollisesta käsitteestä toiseen ja aina panemme paljon aikaa perehtyäksemme yhteen niistä, ennenkuin siirrymme toiseen ja koska lisäksi emme koskaan pakota oppilastamme olemaan tarkkaavainen, on tästä ensimmäisestä oppitunnista vielä pitkältä auringon kiertoon ja maan muotoon. Mutta koska kaikki taivaankappaleiden näennäiset liikkeet johtuvat samasta perussyystä ja koska ensimmäinen havainto vie kaikkiin muihin, vaaditaan vähemmän vaivaa, joskin enemmän aikaa, jotta voisi vuorokautisesta kiertokulusta johtua laskemaan auringon- ja kuunpimennykset, kuin mitä tarvitaan päivän ja yön vaihteen ymmärtämiseen.

Kiertäessään avaruutta aurinko muodostaa ympyrän, ja jokaisella ympyrällä täytyy olla keskipisteensä, sen jo tiedämme. Tätä keskipistettä emme voi nähdä, sillä se on maan keskustassa, mutta saatamme maapallon pinnalla merkitä kaksi pistettä, jotka sitä vastaavat. Jos pannaan näiden kolmen pisteen kautta kulkemaan suora viiva, ja jos sitä kummallekin taholle pitkitettäisiin avaruuteen, se muodostaisi maailman ja samalla auringon vuorokautisen liikunnan akselin. Pyöreä hyrrä, joka pyörii kärkensä ympäri, esittää taivaanavaruutta, joka kiertää akselinsa ympäri, ja hyrrän molemmat kärjet vastaavat kahta napaa. Lasta on suuresti huvittava tutustuminen toiseen näistä navoista. Osotan hänelle Vähän Otavan pyrstössä olevaa napaa. Täten saamme haus-

kaa tointa yön ajaksi. Vähitellen tutustumme tähtiin ja siitä herää ensi halu tuntea kiertotähdet ja havaita tähdistöjä.

Olemme nähneet auringonnousun juhannuksena; menemme sitten katsomaan sitä joulunakin tai jonakin toisena kauniina talvipäivänä; on näet tunnettua, ettemme ole laiskoja ja että hauskuudeksemme kestämme pakkasta. Asetan niin, että tämä toinen huomio tehdään samassa paikassa kuin ensimmäinen, ja jos vaan hiukankin taitavasti valmistan johtopäätöstä, on jompikumpi varmaankin huudahtava: Kas kuinka omituista! Aurinko ei enää nousekaan samassa paikassa! Vanhojen merkkiemme mukaan se nousi tuossa, ja nyt se nousikin tuossa, j. n. e. On siis toinen auringonnousun paikka kesällä kuin talvella, j. n. e. . . . Nuori opettaja, nyt olette oikealla tiellä. Nämä esimerkit riittäkööt osottamaan, miten vallan selvästi voi opettaa tähtitiedettä, johtamalla itse maailmasta ja auringosta tiedon maailmasta ja auringosta.

Älkää yleensä koskaan muulloin käyttäkö merkkiä itse olion asemesta, kuin silloin kun on mahdollonta tätä näyttää. Merkki näet vetää lapsen koko huomion puoleensa ja saattaa sen unhottamaan itse sen asian, jota tuo merkki esittää. Planetaario eli taivasta esittävä pallo on mielestäni huonosti kokoonpantu ja huonosuhtaisesti suoritettu opetusväline. Siihen kuvattujen kehien ja omituisten kuvioiden sekavuus tekee sen noitakalun näköiseksi, joka outoudellaan pelästyttää lapsen mieltä. Maa on siinä liian pieni, ympyränkehät liian suuret ja monilukuiset; muutammat niistä, kuten esim. vuodenaikoja

osottavat ympyräviivat, ovat vallan tarpeettomat. Jokainen kehä on maata laveampi. Pahvipallon paksuus tekee että ne näyttävät kappaleilta, mikä taas panee luulemaan niitä todellisiksi liereänmuotoisiksi kappaleiksi, ja kun sanotte lapselle, että nämä kehät ovat ainoastaan kuviteltuja, ei se enää tiedä mitä se oikeastaan näkee edessään eikä lopulta ymmärrä mitään.

Emme koskaan osaa asettua lasten kannalle, emme koeta mukautua niiden ajatustapaan, vaan olemme niissä omaa ajatustapaamme, ja kun aina noudatamme omia johtopäätöksiämme, pänntäämme lasten päähän pelkkiä hullunkurisuuksia ja erehdyksiä, koettaessamme niihin terottaa kokonaisia totuuksien sarjoja.

Ollaan eri mieltä siitä, onko käytettävä analyttistä vai synteettistä metodia tieteitä tutkittaessa. Ei aina ole välttämätöntä valita toista tai toista. Joskus saattaa käyttää kumpaakin metodia samassa tieteellisessä tarkastuksessa ja ohjata lasta opettavan metodin avulla, silloin kuin lapsi luulee ainoastaan analyseeraavansa. Kun näitä metodeja täten käytetään rinnan, ne molemminpuolisesti todistaisivat toinen toisensa pätevyuden. Lähtiessään samalla kertaa vastakkaisista lähtökohdista lapsi vallan hämmästyisi nähdessään kummankin tien sattuvan yhteen, ja tämä hämmästys epäilemättä olisi miellyttävää laatua. Tahtoisin esim. maantieteen alalla valita kaksi tällaista lähtökohtaa ja ottaa ensi lähtökohdaksi sen paikan, missä asumme. Sen ohella että lapsi tutkii tähtitiedettä ja täten siirtyy ikäänkuin taivaaseen, tuo-

takoon se takaisin maan päälle, näytettäköön sille eri maiden asemat ja sen oma asuinpaikka.

Ensimmäiset maantieteelliset tukikohdat olkoot se kaupunki, jossa lapsi asuu, ja sen isän maatalo; sitten siirryttäköön näiden välillä oleviin paikkoihin ja lähistön jokiin. Vasta viimeksi huomautettakoon auringon asemaa ja tapaa löytää ilmansuunnat. Tässä on yhdyspiste. Piirtäköön lapsi itse kaikesta tästä kartan. Olkoon tämä kartta hyvin yksinkertainen ja kuvatkoon lapsi siihen aluksi ainoastaan nuo kaksi mainittua lähtökohtaa, joihin sitten vähitellen voi lisätä muita, mikäli se tuntee tai oppii laskemaan niiden etäisyydet toisistaan sekä niiden asemat. Tästä huomaa mikä etu lapsella on siitä, että jo aikaisemmin olemme kehittäneet sen silmämittaa.

Tästä huolimatta lasta epäilemättä tulee vähän johtaa, mutta hyvin vähän ja sen sitä huomaamatta. Jos se erehtyy, niin älkää sanoko mitään älkääkään korjatko tuota erehdystä. Odottakaa ääneti kunnes se itse kykenee erehdyksiään huomaamaan ja korjaamaan tai menetelkää enintään sopivan tilaisuuden tarjoutuessa niin, että se tulee niitä havainneeksi. Ellei lapsi koskaan erehtyisi, se ei oppisi niin hyvin kuin se oppii. Muuten ei ole niin tärkeätä, että se oppii maansa topografian, vaan että se oppii tavan, millä siihen voi perehtyä. Vähät siitä, jos sillä on karttoja päässä, kunhan se vaan hyvin käsittää mitä ne esittävät ja kun se tarkoin tuntee niiden piirtämistaidon. Huomatkaa siis mikä on ero teidän oppilaidenne tietojen ja minun oppilaani tiedottomuuden välillä! Edelliset tuntevat karttoja ja

jälkimäinen osaa itse niitä piirtää. Näistä hän saa uusia seinäkoristeita huoneeseensa.

Muistakaa aina, ettei minun opetustapani periaate ole opettaa lapselle paljo seikkoja, vaan aina antaa ainoastaan oikeiden ja selvien käsitteiden juurtua sen päähän. Vaikka se ei tietäisi mitään, ei se haittaa, kunhan se vaan ei saa väärää tietoa. Terotan sen mieleen totuuksia ainoastaan torjuakseni siitä ne erehdykset, jotka se oppisi noiden totuuksien asemesta. Järkevyys ja oikea arvostelukyky kehittyy hitaasti ennakkoluulot sitävastoin tunkevat laumoittain esiin, ja niistä lapsi on varjeltava. Mutta jos käännetään huomio itse tieteeseen sinänsä, syöksytään pohjattoomaan mereen, jolla ei ole ääriä ja joka on salakareja täynnä; siitä ette koskaan vapaudu. Kun näen ihmisen, joka on ihastunut tietojen hankkimiseen, hurmautuvan niiden viehätystä ja rientävän toisesta toiseen voimatta pysähtyä, luulen näkeväni edessäni lapsen, joka poimii näkinkenkiä rannalla ja kokoaa niitä syliinsä, mutta joka sitten nähdessään uusia näkinkenkiä, viskaa pois jo poimimansa ja noukkii toisia, kunnes se, kyllästyen niiden paljoudesta ja tietämättä mitä enää valitsisi, lopulta heittää pois kaikki ja poistuu tyhjin käsin.

Alkuiällä aika oli liian pitkä; koetimme vaan saada sen menemään, peläten että sitä huonosti käyttäisimme. Tällä iällä on laita päinvastainen; meillä näet ei ole tarpeeksi aikaa tehdäksemme kaikkea, mikä olisi hyödyllistä. Ajatelkaa että intohimot lähestyvät ja oppilaanne, niin pian kuin ne kolkuttavat ovelle, ei tarkkaa muuta kuin niitä. Heränneen ymmärryksen levollista ikää kestää niin vähän aikaa,

se kuuluu niin nopeasti ja sitä täytyy käyttää niin moneen muuhun tärkeään seikkaan, että olisi mieleltöntä toivoa että se riittäisi tekemään lapsen oppineeksi. Ei ole kysymys siitä, että sille opetettaisiin tieteitä, vaan siitä, että siinä herätetään halua ja rakkautta niihin ja että sille tarjotaan oikeita metodeja niiden oppimiseksi, kun tämä halu siinä on kehittynyt. Tämä on epäilemättä jokaisen hyvän kasvatuksen pääperiaatteita.

Tällä iällä on myöskin sopiva aika totuttaa lasta jatkuvasti kiinnittämään huomiotaan samaan esineeseen. Mutta tätä tarkkaavaisuutta ei saa koskaan aiheuttaa pakko, vaan aina huvi tai harrastus. Tulee tarkoin karttaa, ettei tämä tarkkaavaisuus lasta rasita ja ettei se sitä koskaan ikävystytä. Olkoon siis silmänne aina valpas, seuraten kaikkea, mitkä voi sattua, ja luopukaa kaikesta ennemmin kuin lasta ikävystytätte. Sillä on aina tärkeätä ettei lapsi tee mitään vastahakoisesti, tärkeämpää kuin että se jotakin oppii.

Jos lapsi itse teille tekee kysymyksiä, niin vastatkaa sille sen verta, mikä on tarpeen sen uteliaisuuden herättämiseksi, mutta ei sen tyydyttämiseksi. Etenkin kun huomaatte että oppilaanne sen sijaan että kysyisi oppiakseen, rupeaa lörpötteleämään ja vaivaamaan teitä joutavilla kysymyksillä, keskeyttäkää heti vastaamisenne, sillä voitte olla varma siitä, ettei hän enää huoli itse asiasta, vaan koettaa kysymyksillään teitä ahdistaa. Silloin on vähemmin otettava huomioon ne sanat, jotka lapsi lausuu, kuin se vaikutin, joka panee sen niitä lausumaan. Tämä varoitus, joka tähän asti ei ole ollut tärkeä, on merki-

tykseltään hyvin painava, niin pian kuin lapsi rupeaa järkeviä johtopäätöksiä tekemään.

On olemassa yleisten totuuksien ketju, joka yhdistää kaikki tieteet yhteisiin periaatteisiin, joista ne sitten kaikki vuorostaan kehittyvät. Tämä ketju on fil osofien metodi. Mutta siitä ei tässä ole kysymys. On olemassa toinen ja v allan erilainen yhdysketju, nimittäin se, jonka avulla jokainen yksityisaine liittyy toiseen, viitaten aina seuraavaan. Tätä järjestystä, joka alituisen uteliaisuuden muodossa ylläpitää kaikkien eri oppiaineiden vaatimaa tarkkaavaisuutta, useimmat ihmiset noudattavat, ja sitä on etenkin lasten seurattava. Selvittääksemme tehtävämme esim. karttoja suunnitellessamme meidän on piirtäminen meridianeja. Kaksi leikkauspistettä aamulla ja illalla yhtäsuurten varjojen välillä tuottavat tuolle kolmen toistavuotiaalle astronomille oivallisen meridianin.

Mutta tällaiset meridianit kuluvat aina uudelleen pois; tarvitaan aikaa, jotta ne uudestaan piirretäisiin. Ne vaativat työskentelemään aina samassa paikassa. Siitä on liiaksi vaivaa, joka ajan pitkään oppilasta ikävystyttäisi. Tämän olemme edeltäpäin aavistaneet ja ryhtyneet varokeinoin.

Olenpa taas joutunut pitkiin ja tarkkoihin yksityisseikkoihin. Lukijat, kuulen napinanne, mutta kuuntelen sitä pelotta. En tahdo kärsimättömyytenne takia uhrata kirjani hyödyllisintä osaa. Päätäkää te puolestanne mille kannalle asetutte minun pitkäveteisyyteeni nähden; minä näet jo olen päättänyt, miten menettelen valituksienne suhteen.

Aikoja sitten minä ja oppilaani olimme huomanneet, että meripihka, lasi, lakka ja muutamat

muut esineet, kun niitä oli hierottu, vetivät puoleensa oljenkorsia, ja ettei toisilla esineillä taas ollut tätä vetovoimaa. Sattumalta löysimme toisen esineen, jolla oli vielä tavattomampi ominaisuus, nimittäin se, että se veti puoleensa jonkun matkan päästä ja ilman että sitä hierottiin, rautaisia viilajauhoja ja muita pieniä rautapalasia. Kauan aikaa tämä ilmiö meitä huvitti, ilman että saatoimme siinä huomata mitään muuta. Viimein havaitsimme että tämä voima siirtyy itse rautaan, jota magneetilla on hivuteltu määrättyyn suuntaan. Eräänä päivänä menemme markkinoille.¹ Siellä eräs silmäkääntäjä panee leipäpalan vetämään vesiammeessa uivaa vahasta tehtyä ankkaa. Vaikka tämän johdosta olemmekin suuresti hämmästyneet, emme kuitenkaan sano: hän on noita, sillä emme tiedä mikä noita on. Koska alati kohtaamme ilmiöitä, joiden syytä emme tunne, emme ylensä hätäile tekemällä johtopäätöksiä, vaan pysymme levollisina tietämättömyydessämme, kunnes löydämme tilaisuuden siitä vapautua.

Palaamme kotia ja olemme niin paljon puhuneet markkinoilla näkemästämme ankasta, että päätämme jäljitellä tätä koetta. Otamme magneetilla hyvin hie-

¹ En ole voinut pidättäytyä nauramasta lukiessani herra de Formeyn kritiikkiä tästä pienestä jutusta. »Tuo silmäkääntäjä», näin hän sanoo, »joka suuttuu lapsen kilpailusta ja joka vakavasti soimaa sen opettajaa, on Émilien piiriin kuuluva henkilö.» Tuo sukkela herra de Formey ei ole voinut arvata, että tämä pieni kohta oli varta vasten valmistettu ja että silmäkääntäjää oli edeltäpäin neuvottu, mitä osaa hänen piti näytellä; todellakaan en ole tätä tullut maininneeksi. Mutta kuinka monta kertaa olen sen sijaan selittänyt etten kirjoita henkilöitä varten, joille pitää sanoa kaikki.

rotun neulan, jonka ympärille panemme valkoista vaha, tehden tämän parhaan taitomme mukaan ankan muotoiseksi, niin että neula kulkee läpi sen ruumiin ja että neulan kärki on sen nokkana. Panemme ankan veteen, panemme avainrenkaan lähelle sen nokkaa ja huomaamme helposti ymmärrettävällä ilolla että anka seuraa avainrengasta aivan samoin kuin markkina-anka seurasi leipäpalaa. Toiseen kertaan lykkäämme sen huomion tekemisen, mihin suuntaan anka vedessä pysähtyy, kun se jätetään lepoon. Tällä hetkellä kokeilumme esine vetää kaiken huomiomme puoleensa, emmekä ehdi ajatella muuta.

Vielä samana iltana palaamme markkinoille pan-
nen taskuumme erityisesti valmistettua leipää, ja heti kun silmäkääntäjä on tehnyt temppunsa, pikku oppinut herraseni, joka vaivoin on voinut hillitä itseään, sanoo hänelle ettei tuo temppu ole ollenkaan vaikea, ja että hän itse on tekevä vallan samoin. Hänen sanastaan pidetään kiinni. Heti paikalla hän vetää esiin taskustaan leivän, johon on kätetty rautapala. Lähestyessään pöytää hän tuntee sydämensä sykkivän. Hän ojentaa leipäänsä melkein vapisten. Anka lähestyy ja seuraa sitä. Lapsi huudahtaa ja vavahtaa ilosta. Kun läsnäolijat taputtavat käsiään ja huutavat suosiotaan, hänen päänsä menee pyörälle, ja hän on vallan suunniltaan ilosta. Taikatemppujen tekijä on vallan hämillään, mutta syleilee kuitenkin pieno-
kaista, onnittelee häntä ja pyytää häntä vielä seuraavana päivänä kunnioittamaan häntä läsnäolollaan, lisäten että hän siksi on kokoava vielä enemmän väkeä osottamaan suosiotaan hänen taitavuudelleen. Pikku luonnontutkijani, jonka ylpeys on herännyt,

tahtoo ilmaista salaisuutensa. Mutta minä tukin heti hänen suunsa ja vien hänet pois ylistysten peittämänä.

Pienokainen laskee, ollen naurettavan levoton, minuutit, jotka ovat kuluvat seuraavaan päivään. Hän kutsuu tuohon tilaisuuteen kaikki, jotka kohtaa, hän tahtoisii että koko ihmiskuku olisi hänen kunniansa todistajana. Tuskin hän jaksaa odottaa tuota hetkeä ja hän tahtoisii asettaa kellonsa edelle. Sitten riennämme saapuville; sali on jo täynnä väkeä. Sisään astuessaan hän tuntee nuoren sydämensä ilosta sykähtelevän. Silmänkääntäjä tekee ensin muita tempuja; hän onnistuu verrattoman hyvin ja tekee vallan hämmästyttäviä taidonnäytteitä. Pienokainen ei huomaa mitään tästä kaikesta; hän on levoton, hikoilee, hengittää tuskin ja hypistelee koko ajan kärsimättömyydestä vapisevalla kädellä taskussaan olevaa leipäpalaa. Viimein tulee hänen vuoronsa. Mestari ilmoittaa tämän juhlallisesti. Pienokainen lähestyy häpeissään, vetää esiin leipäpalansa . . . mutta oi inhimillisten seikkojen vaihtelevaisuutta! Ankka, joka edellisenä päivänä oli niin kesy, on tänään tullut vallan kesyttömäksi. Sen sijaan että se ojentaisii nokkansa leipää kohti, se kääntää pyrstönsä ja pakenee. Se välttää leipää ja sitä ojentavaa kättä yhtä huolellisesti kuin se ennen niitä on seurannut. Koeteltuaan monta monituista kertaa turhaan ja saatuaan naurunhohotuksia palkukseen, lapsi rupeaa valittamaan, sanoo että sitä petetään, että ensimmäisen ankan sijaan on pantu toinen ja vaatii silmänkääntäjää itseä vetämään tätä ankkaa leivän kärjellä.

Sanaakaan vastaamatta tempujentekijä ottaa leipäpalan ja ojentaa sitä ankkaa kohti. Heti paikalla

ankka seuraa leipäpalaa ja kättä, joka sitä kuljettaa. Lapsi ottaa saman leipäpalan, mutta ei ollenkaan onnistu paremmin kuin yllä. Hän huomaa ankan tekevän hänestä pilkkaa ja kiertävän ympäri ammetta. Hän poistuu viimein aivan häpeissään eikä rohkene enää panna itseään alttiiksi ivanaurulle.

Silloin silmänkääntäjä ottaa käteensä pienokaisen tuoman leipäpalan ja käyttää sitä yhtä suurella menestyksellä kuin omaansa. Hän vetää siitä kaikkien nähden raudan pois. Tästä nousee uusi meitä ivaava naurunremahdus. Sitten hän tämän näin tyhjennetyin leipäpalan avulla panee ankan liikkumaan kuten ennen. Hän tekee saman tempun toisella leipäpalalla, jonka kaikkien nähden kolmas henkilö on leikannut. Saman hän tekee hansikkaallaan ja sormensa päällä. Lopuksi hän poistuu ammeen luota ja asettuu keskelle lattiaa ja selittäen juhlallisella äänenpainolla, joka tämäntapaisille ihmisille on omintuinen, että ankka on totteleva yhtä hyvin hänen ääntänsä kuin kädenliikettään, hän puhuttelee sitä ja se tottelee häntä. Hän käskee sen mennä oikeaan, ja se menee, palaamaan, ja se palaa, kääntymään ja se kääntyy; liike seuraa aina välittömästi käskyä. Kiihtyvät käppenpaukutukset meitä yhä vaan loukkaavat. Poistumme salista huomaamatta ja sulkeudumme huoneeseemme, emmekä mene kertomaan menestystämme kaikille, kuten olimme aikoneet.

Seuraavana aamuna kolkutetaan ovellemme; avaan. Sisään astuu silmänkääntäjä. Vaatimattomasti hän valittaa käytöstämme. Mitä paha hän oli meille tehnyt, että rupesimme saattamaan epäluulonalaisiksi hänen näytteitään ja riistämään häneltä hänen leipä-

ansionsa! Mitä niin merkillistä saattoi tarjota tuo taito panna liikkumaan vaha-ankka, että tahdottiin ostaa tämä kunnia kunniallisen miehen toimeentulon kustannuksella? — »Totta tosiaan, hyvät herrat, jos minulla olisi toinen kyky, jonka avulla voisin elää, en ollenkaan pitäisi kunnianani harjottaa tätä kykyäni. Olisihan teidän pitänyt tietää, että mies, joka on tuhlannut elämänsä tämän viheliäisen ammatin harjottamiseen, osaa sen paremmin kuin te, jotka sitä harjotatte vaan muutaman hetken. Se, etten heti alussa näyttänyt teille mestaritemppujani, johtuu siitä etten pidä sopivana hätäillen tuoda esiin kaikkea, minkä tietää. Minulla on aina ollut tapana säästää parhaat temppuni sopivaan tilaisuuteen, ja paitsi viimeksi näyttämäni, minulla on vielä tarpeeksi muita, estääkseni uteliaita lapsukaisia asioihini sekaantumasta. Muuten hyvät, herrat, tahdon vallan kernaasti ilmaista teille sen salaisuuden, joka saattoi teidät niin ymmälle, kuitenkin pyytäen ettette sitä vahingokseni väärinkäytä ja että toiste olette varovaisemmat.»

Senjälkeen hän näyttää meille koneistonsa, ja huomaamme suuresti hämmästyneinä, että tämä on yksinkertaisesti hyvin vahva magneetti, jota pöydän alle piiloitettu lapsi liikutteli, ilman että sitä huomasi.

Mies piiloittaa taas koneensa. Kiitettyämme häntä ja pyydettyämme häneltä anteeksi, tahdomme antaa hänelle lahjan; hän kieltäytyy sitä vastaanottamasta. »Ehei, hyvät herrat; ettepä ole käyttäytyneet siten minua kohtaan, että tahtoisin vastaanottaa lahjojanne. Vasten tahtoannekin tullette jäämään minulle kiittolisuuden velkaan. Tämä on ainoa kostoni. Huomatkaa,

että jalomielisyyttä on olemassa joka säädysssä. Otan maksua tempuistani, mutta en opetuksistani.»

Lähtiessään hän kääntyy suoraan minun puoleeni, lausuen minulle aivan ääneen moitesanoja. »Annan kernaasti tälle pienokaiselle anteeksi», sanoo hän, »sillä hän on rikkonut ainoastaan tietämättömyydestä. Mutta te, hyvä herra, jonka olisi pitänyt huomata hänen erehdyksensä, miksi ette häntä oikaisut? Koska elätte yhdessä, olette te vanhempana velvollinen pitämään hänestä huolta ja häntä neuvomaan. Teidän kokemuksenne on oleva hänen ojenusnuoransa. Kun hän suureksi vartuttuaan moittii itseään nuoruutensa erehdyksistä, on hän epäilemättä soimaava teitä siitä, mitä ette ole neuvonut häntä karttamaan.»¹

Hän poistuu ja jättää meidät molemmat mitä suurimman hämmästyksen valtoihin. Minä soimaan itseäni leväperäisestä alttiudestani ja lupaan toiste luopuvani siitä ja paremmin katsovani oppilaani etua ja varoittavani häntä erehdyksistä, ennenkuin hän joutuu niiden alaiseksi. Nyt näet lähestyy se aika, jolloin opettajan ankaruus on astuva toverin ystävällisyyden sijaan. Tämän muutoksen tulee tapahtua

¹ Olisiko minun pitänyt olettaa että joku lukijoistani olisi ollut kyllin typerä, jotta ei olisi huomannut tätä nuhde-saarnaa sanasta sanaan kasvattajan sanelemaksi erityisiä tarkeituuksiaan varten? Olisiko voitu pitää minua niin typeränä, että itse olisin kuvitellut silmänkääntäjän luonnostaan näin puhuvan! Olenpa luullut ainakin omistavani tuon vaatimattoman taidon antaa ihmisten puhua säätynsä hengen mukaisesti. Katsokaa vielä seuraavan kappaleen loppua. Olisihan tässä jo pitänyt olla vallan tarpeeksi sanottu kelle muulle tahansa kuin herra de Formeylle.

asteittain. Tulee edeltäpäin ottaa huomioon kaikki, ja tulee tehdä se sangen kaukaa.

Seuraavana päivänä palaamme markkinoille uudestaan nähdäksemme tempun, jonka salaisuuden olemme saaneet tietää. Lähestymme syvästi kunnioittaen silmäkääntäjä-Sokratestamme; tuskin rohkenemme kohottaa katseitamme häneen. Hän kohtelee meitä ylen ystävällisesti ja osottaa meille paikkamme niin kohteliaasti, että siitä vaan yhä enemmän nöyryymme. Hän tekee tavalliset temppunsa; mutta häntä huvittaa etenkin kauan panna vaha-ankkaa liikkumaan ja sitä tehdessään hän usein ylpeästi katselee meitä. Ymmärrämme kaiken emmekä hiisku sanaakaan. Jos oppilaani uskaltaisi avata suutaankaan, ansaitsisi hän, että hänet muserrettaisiin.

Tämän esimerkin jokainen yksityiskohta on tärkeämpi, kuin miltä näyttää. Tämä yksi ainoa opetus tarjoaa useampia opetuksia. Mitä nöyryyttäviä seurauksia turhamielisyyden ensi puuskaus tuottaa! Nuori opettaja, tarkkaa tätä huolellisesti. Jos osaat asettaa niin, että siitä on seurauksena nöyryytys ja ikävyyksiä¹ voit olla varma siitä, ettei oppilastasi pitkään aikaan haluta toistamiseen tyydyttää turhamielisyyttään. Miten paljon vaivaa ja vastuksia! huudahtanee lukija. Sen myönnän kyllä ja vielä lisäksi, että kaikki

¹ Tämä nöyryytys ja nämä ikävyydet ovat siis minun aiheuttamiani eikä silmäkääntäjän. Koska herra Formey tahtoi vielä eläessäni anastaa tämän kirjani ja painattaa sen yksinkertaisesti siten, että siitä olisi pyyhkinyt pois minun nimeni ja pannut oman nimensä sijaan, olisi hänen ainakin pitänyt vaivata itseään, en sano sitä kirjoittamalla, vaan lukemalla se.

tämä tapahtuu sitä varten, että saisimme magneettineulan, jota voimme käyttää meridianina. Opituumme että magneetti vaikuttaa toisten esineiden läpi, koetamme mitä pikimmin tehdä itsellemme samanlaisen koneen kuin näkemämme kone. Tätä varten teemme pöytään syvennyksen, asetamme tähän sen kokoisen hyvin matalareunaisen ammeen, johon kaadamme vettä muutaman linjan korkealta, ja siihen panemme uimaan hieman huolellisemmin muodostetun ankan j. n. e. Usein tarkattuamme ammeen ääressä tämän ankan liikkeitä, huomaamme että se lepotilaan jouduttuaan aina kääntyy melkein samaan suuntaan. Kiinnitämme jatkuvasti huomiomme tähän ilmiöön ja tutkimme tätä suuntaa, jolloin huomaamme sen käyvän etelästä pohjoiseen. Enempää emme tarvitse; olemme löytäneet magneettineulamme, tai melkein löytäneet. Näin olemme siirtyneet fysiikan alalle.

Maan päällä on eri ilmanaloja ja näissä ilmanaloissa on erilämpöisiä seutuja. Vuodenaikojen vaihdos on tuntuvampi kuta enemmän lähestytään napaa. Kaikki kappaleet vetäytyvät kokoon kylmässä ja paisuvat lämpimässä. Tämä ilmiö on paraiten mitattavissa kun se esiintyy nesteissä ja on tuntuvin väkiviinan-pitoisissa nesteissä. Tähän ilmiöön perustuu lämpömittari. Tuuli pieksee kasvoja; ilma on siis kappale, juokseva aine, sen ruumiimme tuntee, vaikka ei ole mitään keinoja sitä nähdä. Jos ylösalasin käännetty lasi upotetaan veteen, ei vesi sitä täytä, ellei ilma pääse siitä pois. Ilma on siis vastustusvoimainen. Jos lasin upottaa vielä syvemmälle, vesi nousee siinä korkeammalle, kuitenkin voimatta sitä

täyttää. Ilmaa voidaan siis jossakin määrin puristaa kokoon. Puristetulla ilmalla täytetty pallo hyppelee paremmin kuin millään muulla lailla täytetty pallo. Ilma on siis joustavaa ainetta. Ollessanne kylpyammeessa, ojentakaa käsivarttanne vaakasuorasti ulos vedestä, niin tunnette siinä suunnattoman painon. Ilma on siis painavaa ainetta. Punnitsemalla ilmaa muiden veteläin aineiden avulla voidaan mitata sen paino. Tähän perustuu ilmapuntari, juoksutuspilli, ilmapyssy ja -pumppu. Kaikki statiikan (tasapaino-opin) ja hydrostatiikan (vedentasapaino-opin) lait voidaan johtaa yhtä yksinkertaisista kokeista. En siis ollenkaan tahdo, että tätä varten mennään kokeilevan fysiikan laboratorioon. Kaikki nuo kalut ja koneet ovat minulle vastenmieliset. Oppineisuus tappaa tieteen. Joko kaikki nämä koneet pelästyttävät lasta, tai niiden muoto heikontaa ja kääntää pois tarkkaavaisuutta, joka olisi kiinnitettävä niiden vaikutuksiin.

Minä tahdon että itse keksimme kaikki koneemme, enkä tahdo että kone tehdään ennen koetta. Tahdon että vasta sitten kun olemme ikäänkuin satumalta saaneet aavistuksen kokeesta, vähitellen keksimme koneen, jonka tulee toteennäyttää se. Ei ole ollenkaan vaarallista, jos eivät koneemme ole vallan täydelliset ja täsmälliset, kunhan meillä vaan on selvä käsitys siitä, millaiset niiden tulee olla ja mitä tuloksia niillä suoritetuista kokeista tulee saavuttaa. Ensimmäistä statiikan-tuntiani varten en mene noutamaan vaakaa, vaan asetan sauvan poikittain tuolin selkänojalle, mittaan tasapainossa olevan sauvan molemmat osat ja lisään kummallekin puolelle milloin eriraskaita, milloin taas yhtä raskaita painoja. Siirtäen

sauvaa tarpeen mukaan huomaan lopuksi että tasapainotila on tulos painojen raskauden ja vipuvarsien keskinäisestä suhteesta. Täten siis pikku fyysikkoni jo kykenee arvostelemaan vaa'an kelpoisuutta, ennenkuin hän sitä on nähnytään.

Kieltämättä saamme asioista paljon selvemmat ja varmemmat tiedot oppimalla ne itsestämme kuin johtumalla niihin toisten opetuksesta. Siitä on sitäpaitsi se hyöty, ettemme alista järkeämme orjallisesti auktoriteetin alaiseksi ja että lisäksi kekseliäämmin löydämme eri suhteita, yhdistämme eri seikkoja, keksimme koneita, jotavastoin omaksuessamme kaikki sellaisena kuin se meille annetaan, annamme henkemme vajota välinpitämättömyyteen, vallan kuin sellaisen ihmisen ruumis, jota hänen palvelijansa aina pukevat, lämmittävät ja palelevat ja jota hevoset aina vetävät, lopulta menettää jäsentensä voiman ja käyttämiskyvyn. Boileau kerskasi siitä, että oli opettanut Racinea käyttämään vaikeita loppusointuja. Koska on olemassa niin paljon erinomaisia metodeja, jotka helpottavat meille tieteiden oppimisen, olisi ylen tärkeätä, että joku meille antaisi vaikeitakin metodeja.

Tuntuvin etu näistä hitaista ja vaivalloisista opinnoista on se, että niitä harjottamalla ruumis keskellä mieteperäisiä tutkimuksia pysyy toiminnassa, että jäsenet tulevat notkeiksi ja että kädet alati kehittyvät työhön ja ihmiselle hyödyllisiin toimituksiin. Kun on keksitty niin paljon koneita helpottamaan kokeidemme tekemistä ja korvaamaan aistiemme puuttuvaa tarkkuutta, matkaansaavat ne sen, että laiminlyömme aistiemme kehittämisen. Kulmamittari vapaut-

taa meidät laskemasta kulmien suuruutta; sen sijaan että silmä tarkoin arvioisi etäisyydet, turvaamme ketjuihin, jotka mittaavat välit meidän asemestamme; puntari vapauttaa minut kädellä punnitsemasta esineiden painoa, jonka sen avulla saan tietää. Kuta tarkoituksenmukaisemmat koneemme ja työaseemme ovat, sitä kehittymättömämmiksi ja kömpelömmiksi jäävät elimemme. Kun yhä kokoamme koneita ympärillemme, emme niitä enää löydä itsestämme.

Mutta kun tällaisten koneiden valmistamiseen käytämme sen taidon, joka sitä ennen meille niitä korvasi, kun niiden tekemiseen käytämme sen älykkäisyyden, johon meidän täytyi turvautua ollessamme niitä vailla, emme menetä mitään, vaan voitamme päinvastoin. Liitämme taidon luontoon ja tulemme älykkäämmiksi menettämättä kätevyytämme. Jos sen sijaan, että kahlehdin lapsen kirjoihin, panen sen työskentelemään johonkin työpajaan, työskentelevät sen kädet hengen hyödyksi, siitä tulee filosofi, vaikka se luulee olevansa pelkkä työmies. Tällaisesta harjotuksesta on vielä muutakin hyötyä, josta aion puhua alempana, ja tullaan huomaamaan, miteu filosofisista harjotusleikeistä johdutaan todellisiin inhimillisiin toimiin ja tehtäviin.

Olen jo sanonut, etteivät puhtaasti spekulatiiviset tiedot sovellu lapsille, edes niillekään, jotka lähestyvät nuoruudenikää. Mutta vaikkei niitä perhdytetäkään liian syvältä systemaattiseen fysiikkaan, tulee kuitenkin menetellä niin, että kaikki niiden kokemukset liittyvät toisiinsa jonkunmoisen deduktioon avulla, jotta ne tämän yhtenäisen tietoketjun avulla voisivat niitä mielessään järjestää ja niitä muis-

taa tarvittaessa. Sillä on sängen vaikeata kauan py-
syttää muistissaan yksityisseikkoja, jopa yhteyttä kai-
paavia johtopäätöksiäkin, ellei ole sitovia tukikohtia,
joihin nojaten niitä voi muistiin palauttaa.

Kun etsitte luonnonlakeja, alkakaa aina yleisim-
mistä ja havainnollisimmista ilmiöistä ja totuttakaa
oppilaanne siihen, ettei hän pidä näitä ilmiöitä perus-
teina, vaan tosiseikkoina. Otan käteeni kiven ja olen
muka asettavinani sen ilmaan, niin että se siinä py-
syy paikoillaan; avaan käteni, ja kivi putoaa maa-
han. Huomaan Émilen tarkkaavasti seuraavan tätä
temppuani ja kysyn häneltä: miksi tuo kivi putosi?

Mikä lapsi olisikaan tähän vastaamatta? Ei yk-
sikään, ei edes Émile, ellen hyvin huolellisesti ole
kasvattanut häntä niin, ettei hän siihen voi vastata.
Kaikki sanoisivat että kivi putoaa sentähden, että se
on raskas. Mikä on raskasta? se mikä putoaa. Kivi
putoaa sentähden, että se putoaa. Siihen pikku filo-
sofini pahasti takertuu. Tämä on hänen ensimmäinen
systemaattinen fysiikan oppituntinsa, ja olkoon hä-
nellä siitä itse aineeseen nähden hyötyä tai ei, niin
saahan hän siinä ainakin opetusta järkevyydessä.

Mikäli lapsen henkinen kehitys edistyy, sitä
enemmän syitä ilmestyy, joiden nojalla meidän tulee
valita sen toimet ja askareet. Niin pian kuin se op-
pii tarpeeksi tuntemaan itseään, tajutakseen missä sen
menestys piilee, niin pian kuin se kykenee käsittä-
mään tarpeeksi monipuolisia suhteita, arvostellakseen
mikä sille on edullista, mikä epäedullista, se samalla
kykenee huomaamaan koko eron työn ja huvin vä-
lillä ja pitämään jälkimäistä ainoastaan virkistävänä
lepona edellisestä. Silloin todella hyödylliset seikat

voivat tulla sen opiskelun esineeksi ja velvottaa sitä niitä harrastamaan uutterammin kuin pelkkiä huvituksia. Välttämättömyyden yhä uudelleen esiintyvä laki opettaa ihmistä aikaiseen tekemään sellaista, mikä ei häntä miellytä, jotta hän voisi välttää jotakin paha seikkaa, joka hänelle olisi vielä vastenmielisempi. Tämä etu on seuraus varovaisuudesta, ja siitä, järjestetäänkö tämä varovaisuus hyvin tai pahoin johtuu koko inhimillinen viisaus tai kurjuus.

Jokainen ihminen tahtoo olla onnellinen; mutta jotta voisi saavuttaa onnellisuuden, pitäisi ensin tietää, mitä onni on. Luonnonihmisen onni on yhtä yksinkertainen kuin hänen elämänsä. Se on siinä, että hän on vapaa kärsimyksestä; terveys, vapaus ja välttämättömien tarpeiden tyydyttäminen sen muodostavat. Siveellisen ihmisen onni on toisenlainen; mutta siitä ei tässä ole kysymys. En saata tarpeeksi toistaa, että ainoastaan puhtaasti fyysiset ilmiöt voivat herättää lapsissa mielenkiintoa, ainakin niissä lapsissa, joiden turhamielisyyttä ei ole herätetty ja joita ei aikaisemmin ole turmeltu yleisen mielipiteen myrkyllä.

Kun lapset huomaavat tarpeensa, ennenkuin niitä tuntevat, on niiden henkinen kehitys jo sangen pitkälle edistynyt ja ne alkavat tuntea ajan arvon. Silloin on tärkeätä totuttaa niitä käyttämään sitä hyödyllisiin seikkoihin, mutta niiden tulee olla hyödylliset juuri niiden iälle ja soveltua niiden käsityskykyyn. Kaikki, mikä koskee siveellistä järjestystä ja yhteiskunnan tapoja on vielä jätettävä niille opettamatta, sillä ne eivät kykene näitä asioita ymmärtämään. On mieletöntä vaatia niitä harrastamaan seik-

koja, joiden epämääräisesti sanotaan edistävän niiden parasta, niiden tietämättä mikä tämä paras on, ja josta niiden sanotaan suurina nauttivan etua, ilman että niillä nykyhetkenä on mitään etua tuosta ymmärtämättömästä seikasta.

Älköön koskaan saatettako lasta tekemään mitään pelkästä käskystä tai kehotuksesta. Ei mikään muu sen mielestä ole hyvää kuin se, minkä se itse huomaa hyväksi. Kun alati pakotatte sitä menemään ulommaksi käsityskykyään, luulette menettelevänne viisaasti ja varovaisesti, mutta siinä suuresti erehdytte. Antaaksenne sille käteen muutamia turhia aseita, joita se ei kenties koskaan voi käyttää, riisitte siltä ihmiselle tärkeimmän aseensa, nimittäin terveen järjen. Totutatte sen aina olemaan toisten ohjattavana ja alati olemaan pelkkä kone toisten käsissä. Tahdotte että lapsi olisi tottelevainen ja oppivainen pienenä, samalla tahdotte että se suurena tulee herkkäuskoiseksi ja toisten petettäväksi. Sauotte sille alati: *kaikki, minkä sinulta vaadin, on omaa etuasi varten; mutta et kykene sitä ymmärtämään. Mitä minua liikuttaa, jos sinä ymmärrät tai et ymmärrä sitä, mitä sinulta vaadin. Teethän työtä yksinomaan itseäsi varten.* Kaikilla näillä kauniilla puheilla, joita oppilaallenne nyt pidätte, saattaaksenne sen viisaaksi, valmistatte hedelmällistä maaperää niille puheille, jotka hänelle kerran tulevaisuudessa on pitävä joku haaveilija, petturi, juonittelija, joku konna tai mikä houkio tahansa, joka tahtoo saada hänet ansaansa tai tyrkyttää hänelle hulluja mielipiteitään.

On tärkeätä että aikaihminen tietää paljon seikoja ja sellaisia, joiden hyödyllisyyttä lapsi ei kykene

tajuamaan. Mutta onko välttämätöntä ja edes mahdollista että lapsi tietää mitä aikaihmissen tulee tietää? Koettakaa opettaa lapselle kaikkea, mikä seu ikäiselle on hyödyllistä, ja huomaatte että koko sen aika on täyttyvä toimista. Miksi tahdotte, että se niiden opintojen vahingoksi, jotka soveltuvat sen iälle, harrastaisi varttuneemman iän opintoja, iän, jonka saavuttamisesta sillä on niin vähän takeita? Mutta, sanonette, ouko aikaa oppia sitä, mikä on tiedettävä, silloin kuin se hetki on tullut, jolloin tuota tietoa tulisi käyttää? Sitä en tiedä. Tiedän ainoastaan, että sitä on mahdoton oppia aikaisemmin. Oikeat opettajamme näet ovat kokemus ja tunne, eikä ihminen koskaan hyvin tiedä mikä hänelle on sopivaa ja edullista, ellei hän ole siitä saanut kokemusta niistä elämäntiloista, joissa itse on ollut. Lapsi tietää syntyneensä tullakseen aikaihmiseksi. Kaikki sen käsitteet aikaihmissen tilasta voivat tarjota sille tilaisuutta oppimiseen. Mutta niiden käsitteiden suhteen, jotka koskevat tätä tilaa ja jotka käyvät yli sen käsityskyvyn, sen tulee pysyä mitä täydellisimmässä tietämättömyydessä. Koko kirjani on alituinen todiste tästä kasvatustopillisesta periaatteesta.

Niin pian kuin saatamme mainita oppilaallemme sanan *hyödyllinen*, on meillä hallussamme lisäkeino häntä ohjataksemme. Tämä sana näet tekee häneen suuren vaikutuksen, jos nimittäin tämä käsite oikein suhtautuu hänen ikäänsä ja jos hän selvästi tajuaa missä yhteydessä se on hänen nykyisen etunsa kanssa. *Teidän* lapsiinne tämä sana ei tee mitään erityistä vaikutusta, kun näet ette ole niissä siitä herättänyt niiden tajuntakyvyn mukaista käsitystä ja kun muut

aina pitävät huolta siitä, mikä niille on hyödyllistä, joten niiden ei itsensä koskaan tarvitse sitä ajatella eikä tietää mitä hyödyllinen on.

Mikä hyöty tästä on? Siinä se pyhä sana, joka tästälähin on oleva ratkaisevana minun ja hänen välillä kaikissa elämämme toimissa. Se on se kysymys, jonka minä ehdottomasti teen jokaisen muun kysymyksen jälkeen ja joka on ehkäisevä nuo monet tyhmät ja väsyttävät kysymykset, joilla lapset lakkaamatta ja turhanpäiten väsyttävät kaikkia, jotka niitä ympäröivät, tehden sen enemmän ylläpitääkseen vaikutusvaltaansa heihin kuin aikeessa niistä saada hyötyä. Se ihminen, johon tärkeimpänä opetuksena on terotettu, ettei pidä koettaa oppia mitään muuta kuin hyödyllistä, kysyy Sokrateen tavoin. Hän ei tee ai-noatakaan kysymystä olematta sitä ennen selvillä kysymyksen syystä, sillä hän tietää, että tätä häneltä kysytään, ennenkuin vastataan.

Huomatkaa minkä voimakkaan välikappaleen olen antanut teille vaikuttaaksenne oppilaaseenne. Kun hän näet ei juuri tunne mitään syitä, on hänen melkein pakko vaieta milloin vaan tahdotte. Mutta minkä suuren edun tuottaakaan kasvattajalle hänen tietonsa ja kokemuksensa, joiden avulla hän voi todistaa kaikkien niiden seikkojen tuottaman hyödyllisyyden, joita ehdottaa! Sillä on luonnollista, että tekemällä hänelle tämän kysymyksen opetamme häntä vuorostaan tekemään sen meille. Voimme olla varmat siitä että hän kaiken johdosta, mitä hänelle ehdotamme, noudattaen esimerkkiämme on sauova: *Mitä hyötyä on tästä?*

Tämä on ehkä se ansa, jota kasvattajan on kaik-

kein vaikeinta välttää. Jos hän näet lapsen kysyttyä jotakin, koettaa ainoastaan päästä asiasta ja mainitsee sille vaan yhdenkin syyn, jota se ei kykene ymmärtämään, niin lapsi, huomattessaan että hän mitta-kaavanaan käyttää omaa käsityskykyään, eikä lapsen ymmärrystä, arvelee hänen syytään päteviksi hänen ikäiselleen, mutta ei lapselle. Silloin lapsi ei enää luota kasvattajaan, ja kaikki on hukassa. Mutta kukaan opettaja tahtois jättää oppilaalleen vastausta velkaa ja myöntää hänelle olevansa väärässä? Ei yksikään tahdo tunnustaa edes niitä vikoja, jotka hänellä todella on. Minä taas pitäisin velvollisuutenani tunnustaa olevani väärässä silloinkin, kun itse teossa olisin oikeassa, mutta kun en voisi oppilaalleni saattaa perusteitani ymmärrettäviksi. Täten olisi menettelytapani aina selvä ja johdonmukainen hänen mielestään, eikä koskaan herättäisi hänessä epäluuloa. Täten minä säilyttäisin enemmän luottamusta omistamalla itselleni luuloteltuja vikoja, kuin mitä muut tekevät peittämällä vikojaan.

Ajatelkaa ennen kaikkea että hyvin harvoin on teidän tehtävänne ehdottaa oppilaallenne mitä hänen tulee oppia; *hänen* tehtävänsä on haluta, etsiä ja löytää se; teidän on saatettava se hänelle tajuttavaksi, taitavasti herätettävä tämä halu ja annettava hänelle keinot tyydyttää tuota tiedonhaluaan. Siitä seuraa, että teidän tulee tehdä ainoastaan muutamia kysymyksiä, mutta valita ne hyvin. Koska hänellä on oleva paljon enemmän kysyttävää teiltä kuin teillä häneltä, tarvitsee teidän paljoa vähemmin paljastaa itseänne ja teillä on oleva paljon useammin tilaisuus sanoa hänelle: *mitä hyötyä on siitä, mitä minulta kysyt?*

Koska lisäksi on sängen vähän tärkeätä oppiiko hän sitä vai tätä, kun hän vaan käsittää hyvin sen, minkä oppii ja mikä hyöty siitä on, niin siinä tapauksessa, ettette voi antaa hänelle esille otetusta seikasta hänen käsityskyvyllään sopivaa selitystä, on parasta ettette anna mitään selitystä. Sanokaa hänelle suoraan: en voi antaa sinulle hyvää vastausta; erehdyin, jättäkäämme tämä seikka. Jos se, mitä aioitte opettaa, todella oli epäonnistunut, ei ole vahinko, että se hylätään. Ellei, saatte vähällä vaivalla tilaisuuden selvittää hänelle sen hyödyllisyyden.

Minä en ollenkaan pidä pitkien puheiden ja esitelmien muodossa annetusta opetuksesta; nuoret niitä sängen vähän seuraavat eivätkä paina niitä mieleensä. Itse asia ennen kaikkea! En koskaan tarpeeksi saata huomauttaa että panemme liiaksi painoa sanoihin. Lörröttelevällä ja puheliaalla opetustavallamme kasvatamme pelkkiä lörröttelijöitä.

Olettakaamme että oppilaani, tarkastaessamme auringon kulkua ja tapaa löytää ilmansuunnat, äkkiä keskeyttää minut kysyen mitä tämä kaikki hyödyttää. Minkä komean puheen nyt voisin hänelle pitää! Kuinka monen seikan opettamiseen voisin käyttää tätä tilaisuutta vastaten hänen kysymykseensä, etenkin jos meillä olisi kuuntelijoita!¹ Voisin puhua hänelle matkojen hyödystä, kaupan tuottamista eduista, kunkin ilmanalan erityisistä tuotteista, eri kansojen

¹ Olen usein huomannut että se, joka lapsille laskettelee oppineita selityksiä, vähemmin ajattelee että ne häntä kuuntelisivat, vaan puhuu etnpäässä aikaihmisille, jotka ovat läsnä. Olen aivan varma tästä asiasta, sillä olen sen kokenut itseni suhteen.

tavoista, kalenterin merkityksestä, siitä, miten tärkeätä on maanviljelykselle laskea vuodenaikojen vaihtumiset, purjehdustaidosta, taidosta tarkoin tuntea matkansa suunta merellä, vaikkei tiedä missä kohdin laiva on. Poliitiikka, luonnonhistoria, tähtitiede, jopa moraalii ja ihmistenvälinen oikeus voitaisiin tässä selityksessäni ottaa puheeksi, jotta oppilaassa heräisi suuri ajatus kaikista näistä tieteistä sekä suuri halu niitä oppia. Jos kaiken tämän olisin sanonut, olisin ladellut todellisen pedantin tietoja, joista oppilas ei olisi ymmärtänyt mitään. Hänellä olisi suuri halu kysyä minulta, kuten edellä, mitä hyötyä on siitä, että oppii ottamaan selville ilmansuunnat; mutta hän ei rohkene, peläten että voisın suuttua. Hän pitää sopivampana teeskennellä ymmärtävänsä, mitä häntä on pakotettu kuuntelemaan. Näin suoritetaan niin sanottu hyvä kasvatuus.

Mutta Émilemme, joka on saanut talonpoikaisemman kasvatuksen ja jota suurella vaivalla olemme koettaneet kehittää niin, että hän ainoastaan vaikeasti ymmärtää asioita, ei kuuntelisi sanaakaan tuosta kaikesta. Niin pian kuin hän kuulisi ensi sanan, jota ei ymmärtäisi, hän rupeisi juoksentelemaan ympäri huonetta ja antaisi minun yksin pitää puhettani. On siis etsittävä tehoisampi ratkaisu; minun tieteelliset keinoni eivät hänen mielestään ole minkään arvoiset.

Tarkastimme paraikaa metsän asemaa pohjoispuolella Montmorencita, kun oppilaani keskeytti minut tuolla ikävällä kysymyksellä: *mitä hyötyä on tästä?* Olet oikeassa, sanoin hänelle, tämä työ ei hyödytä mitään, emme enää ryhdy siihen, sillä meiltä ei puutu

hyödyllisiä huvituksia. Harrastimme sitten muuta, eikä sinä päivänä enää puhuttu maantiedosta.

Seuraavana aamuna ehdotan hänelle kävelyä ennen aamiaista. Hän suostuu hyvin halukkaasti. Lapset ovat aina valmiit juoksemaan, ja oppilaallani on hyvät jalat. Menemme metsään, kuljemme niittyjen ja peltojen poikki, eksymme emmekä enää tiedä missä olemme, ja kun on palaaminen kotia, emme enää löydä tietä. Aika kuluu, tulee kuuma. Meidän on nälkä, joudutamme askeleitamme ja harhailemme turhaan sinne tänne, mutta löydämme kaikkialla vaan metsää, kivilouhimoita ja ahoja, mutta emme mitään sel-laista, mikä opastaisi meidät tielle. Märkinä hiestä, väsyneinä ja nälkäisinä eksymme näin kulkiessamme yhä kauemmaksi. Viimein istuudumme lepäämään ja neuvottelemaan. Émile, jonka tällä kertaa oletan kasvatetuksi muiden lasten tavoin, ei neuvottele, vaan itkee. Hän ei tiedä että olemme vallan lähellä Montmorencita ja että ainoastaan pensaikko meiltä sen peittää. Mutta tämä pensaikko on hänen mielestään kokonainen metsä ja hänen kokoisensa ihmisolento on jo vallan kuin haudattu tuollaiseen pensaikkoon.

Hetken vaitiolon jälkeen sanon hänelle levottoman näköisenä: Rakas Émile, mitä meidän on tekeminen päästäksemme pois täältä?

Émile (märkinä hiestä ja vuodattaen runsaita kyyneleitä):

Mistä minä sen tietäisin. Olen väsynyt; minun on nälkä ja jano; en enää jaksa mitään.

Jean-Jacques:

Luuletko minun tilaani paremmaksi ja luuletko että olisin itkemättä, jos voisin kyyneleistäni saada suurusta? Ei tässä auta itku, täytyy löytää tie. Katsotaanpa kelloasi, paljonko se on?

Émile:

Kello on kaksitoista, enkä vielä ole saanut aamiaista.

Jean-Jacques:

Se on totta, kello on kaksitoista, enkä minäkään vielä ole syönyt aamiaista.

Émile:

Kylläpä teidän sitten on nälkä!

Jean-Jacques:

Ikävä kyllä ei aamiaiseni tule minua täältä etsimään. Kello on kaksitoista. Juuri samaan aikaan tarkastimme eilen Montmorencissa metsän asemaa. Jospa nyt samoin voisimme metsästä tarkastaa Montmorencin asemaa...

Émile:

Se olisi hyvä. Mutta eilen näimme metsän, ja täältä emme näe kaupunkia.

Jean-Jacques:

Se on paha... Mutta jos voisimme sitä näkemättämmeikin löytää sen suunnan...

Émile:

Miten se käyisi päinsä?

Jean-Jacques:

Emmekö sanoneet että metsä oli . . .

Émile:

Pohjoiseen Montmorencista.

Jean-Jacques:

Siis täytyy Montmorencyn olla . . .

Émile:

Etelään metsästä.

Jean-Jacques:

Onhan meillä keino kello kahdentoista aikaan löytää pohjoinen.

Émile:

On kyllä, varjon suunnasta.

Jean-Jacques:

Mutta miten löydämme etelän?

Émile:

Niin, mitä tehdä?

Jean-Jacques:

Etelä on päinvastaiseen suuntaan pohjoisesta.

Émile:

Se on totta. Meidän tarvitsee vaan hakea varjon vastakkainen suunta. Kas, tuossa on etelä, tuossa on etelä! Varmaankin Montmorenci on tuolla päin. Menkäämme tuohon suuntaan.

Jean-Jacques:

Saatatpa olla oikeassa. Seuratkaamme tuota polkua metsikön läpi.

Émile (lyöden kätensä yhteen ja päästäen ilohuudon):

Oi! näen Montmorencin! Sehän on vallan edesämme, aivan avonaisella paikalla. Rientäkäämme aamiaiselle, juoskaamme nopeasti. Tähtitieteestä on kyllä hyötyä.

Olkaa varma siitä, että, jos hän ei sano viimeainittuja sanoja, hän niitä ajattelee. Vähät siitä, kunhan vaan minä en niitä lausu. Olkaa myös varma siitä ettei hän elämässään ole unhottava sinä päivänä saamaansa opetusta. Jos sen sijaan olisin antanut hänen huoneessa vaan olettaa kaikkea tätä, olisi hän unhottanut puheeni jo seuraavana päivänä. Tulee puhua niin paljon kuin suinkin tekojen muodossa ja sanoin selittää vaan mitä ei voi teoilla osottaa.

Minulla ei ole lukijan käsityskyvystä niin huonoa ajatusta, että rupeaisin hänelle antamaan jokaisesta oppiaineesta esimerkkejä. Mutta olkoon kysymys mistä tahansa, en saata tarpeeksi kehottaa kasvattajaa aina asettamaan todisteensa oppilaansa käsitysvyyn mukaisiksi. Sillä, sanon sen vielä kerran, paha

ei ole siinä, ettei oppilas ymmärrä, vaan siinä, että hän luulee ymmärtävänsä.

Muistan miten kerran tahdoin eräässä lapsessa herättää harrastusta kemiaan, minkä vuoksi näytin sille useita metallisaoksia ja selitin, kuinka kirjoitusmustetta tehdään. Sanoin että sen musta väri johuu hyvin hienoksi jauhetusta raudasta, joka liuotteetaan vihtrillissä ja saostetaan lipeisessä nesteessä. Keskellä oppinutta selitystäni pienokainen viekkaasti keskeytti minut sillä kysymyksellä, jonka hänelle olin opettanut. Jouduin siitä hyvin hämilleni.

Hieman asiaa mietittyäni keksin seuraavan keinon. Lähetin noutamaan viiniä talon viinikellarista sekä neljälläkymmenellä pennillä toista viiniä viini-kauppiaalta. Otin esille pienen pullon, joka sisälsi alkali-liuosta, ja kun sitten vielä olin kaatanut kahden lasiin kumpaankin erilaista viiniä,¹ puhuin seuraavasti:

»Väärennetään useita ravintoaineita, jotta ne näyttäisivät paremmilta, kuin mitä ne ovat. Nämä väärennykset pettävät silmää ja makua. Mutta ne ovat vahingolliset ja saattavat väärennetyt aineet, huolimatta kauniista ulkonäöstään, huonommiksi kuin mitä ne alkuperäisesti olivat.»

»Väärennetään etenkin juomatavaroita ja ennen kaikkea viinejä, sillä tätä väärennystä on vaikeampi huomata ja se tuottaa väärentäjälle suuremman edun. Happamia viinejä väärennetään lyijyhappautuman

¹ Kun tahdomme antaa lapselle jonkun selityksen, on vähäinen asiaan johtava valmistus omansa kiinnittämään sen tarkkaavaisuutta.

avulla. Tämä valmistetaan lyijystä. Happoihin yhdistetty lyijy tuottaa hyvin makeata ainetta, joka poistaa viinin mausta happamuuden, mutta joka on myrkyä niille, jotka tuollaista viiniä juovat. On siis tärkeätä tietää, ennenkuin juo viiniä, onko siihen sekoitettu lyijyhappeutumaa, vai ei. Saadakseni tämän selville menettelen seuraavalla tavalla.»

»Viini ei sisällä ainoastaan polttoaineksi kelpavaa väkiviinaa, kuten olet huomannut paloviinasta, joka siitä tehdään; mutta se sisältää vielä happoa, minkä huomaa siitä, että siitä myöskin saadaan etikkaa ja viinikiveä.»

»Happo on metalliaineiden sukua ja yhdistyy niiden kanssa liuokseksi, muodostaen kokoonpantua suolaa. Niin on esim. ruoste, yksinkertaisesti ilman ja veden sisältämän hapon liuvottamaa rautaa ja vaskiruoste ainoastaan etikan liuvottamaa vaskea.»

»Mutta tämä happo on enemmän sukua alkalisille kuin metalliaineille, niin että, jos edellisiä sekoitetaan yllämainittuihin kokoonpantuihin suoloihin, täytyy hapon erottautua metallista, johon se on yhtynyt ja yhtyä alkaliin.»

»Silloin haposta eronnut ja tuon hapon aiheuttamasta liuvostilasta vapautunut metalli vajoo pohjaan ja tekee viininesteen sameaksi.»

»Jos siis jompikumpi näistä viineistä sisältää lyijyhappeutumaa, pitää sen happo tämän happeutuman liuvostilassa. Jos siihen kaadan lipeäainetta, tämä pakottaa hapon eroamaan lyijyhappeutumasta ja yhtymään lipeäaineeseen. Lyijy, joka ei enää pysy liuvostilassa, näyttäytyy, tekee nesteen sameaksi ja painuu viimein lasin pohjaan.»

»Jos viinissä ei ole lyijyä,¹ eikä mitään muuta metallia, alkali sekoittuu rauhallisesti² happoon, koko neste pysyy liuenneena, eikä pohjalle kokoonnu mitään metallia.»

Sitten kaadoin alkali-nestettä molempiin viinilaseihin; talon oma viini pysyi selkeänä ja läpikuultavana, ostettu taas muuttui hetken kuluttua sameaksi, ja tunnin kuluttua näki selvästi viinistä eronneen lyijyn lasin pohjalla.

»Tuossa nyt näet», sanoin hänelle, »luonnollista ja puhdasta viiniä, jota voi vaaratta juoda ja väärennettyä viiniä, joka myrkyttää. Tämän saa selville saman taidon avulla, jonka hyödyllisyyttä äsken kysyit minulta. Se, joka hyvin osaa tehdä mustetta, osaa myöskin tuntea väärennetyt viinit.»

Olin hyvin tyytyväinen antamaani esimerkkiin, ja kuitenkin huomasin ettei se tehnyt mitään vaikutusta pienokaiseen. Tarvitsin hieman aikaa käsittääkseni että olin tehnyt tyhmyyden. Puhumattakaan siitä, ettei kahdentoistavuotiaan lapsen olisi mahdollista seurata sellaista selitystä, jonka olin antanut, ei se edes voinut käsittää tämän kokeen hyötyä. Se näet oli

¹ Vaikka eivät kaikki ne viinit, joita *Parisin* viinikauppiat vähittäin myyvät, ole lyijyhappetuman sekaisia, ovat ne kuitenkin harvoin vapaat lyijystä. Näiden kauppiaiden astioiden reunat näet ovat lyijyllä päällystetyt, ja niissä säilytetty viini, ollessaan kosketuksessa tämän lyijyn kanssa, liuottaa siitä aina osan. On omituista että poliisi kärsii näin ilmeistä ja vaarallista väärinkäytöstä. Mutta on totta että varakkaat henkilöt eivät ollenkaan juo noita viinejä ja että he siis varsin vähän joutuvat vaaraan tulla myrkytetyiksi.

² Kasvishappo on hyvin heikkoa. Metallihappo taas, varsinkin väkevä, ei sulaudu yhteen porisematta.

maistanut kumpaakin viiniä ja oli pitänyt niitä molempia hyvänmakuisina, minkä vuoksi sille ei ollenkaan selvinnyt tuo sana »väärennys», jonka luulin niin hyvin selittäneeni. Nuo muut sanat »epäterveellinen» ja »myrky», eivät myöskään sen mielestä merkinneet mitään. Se oli niiden suhteen samalla kannalla kuin yllämainittu poika, joka kertoi lääkäri Filippoksesta. Näin on kaikkien lasten laita.

Sellaisten syiden ja seurausten suhteet, joiden yhteyttä emme tajua, se hyvä ja paha, jota emme käsitä, tarpeet, joita me emme koskaan ole tunteneet, eivät meistä ole minkään arvoiset. On mahdotonta herättää meissä harrastusta mihinkään, mikä on niiden yhteydessä. Viidentoistavuotiaana arvostelemme yiisaan miehen onnellista tilaa yhtä suureksi kuin kolmekymmenvuotiaana paratiisin ihanuutta. Ja kun ei kumpaakaan hyvin käsitä, tekee varsin vähän niitä itselleen hankkiakseen. Ja jos niitä käsittäisikin, sitenkin tekisi varsin vähä niitä saavuttaakseen, ellei niitä halua, ellei tunne niiden olévan itselleen soveliaita. On helppo selittää lapselle että se, minkä tahdot sille opettaa, on hyödyllistä; mutta tämä ei merkitse mitään, ellei siinä voi herättää todellista vakau- musta siitä. Turhaan tyyni järki saattaa meitä hyväksymään tai hylkäämään. Ainoastaan intohimo saattaa meidät toimimaan, ja miten voimmekaan intohimoisesti tavoitella sellaista, jota emme harrasta!

Älkää koskaan kiinnittäkö lapsen huomiota seläläiseen, jota se ei kykene käsittämään. Niin kauan kuin ihmiskunta on sille melkein vieras, ei sitä voi kohottaa miehen kannalle, vaan tulee esittää sille miehen tilaa ja oloja sen omalta kannalta. Vaikka

pidättekkin silmällä sitä, mikä sille voi olla hyödyllistä varttuneemmassa iässä, älkää puhuko sille muusta kuin sellaisesta, minkä hyötyä se jo kykenee käsittämään. Muuten ei koskaan pidä verrata sitä toisiin lapsiin; älköön sillä olko mitään kilpailijoita, ei edes juoksussa, niin pian kuin se alkaa järkevästi ajatella. On monta vertaa parempi, että se on valvan oppimatta sellaista, mitä oppisi ainoastaan kateuden ja turhamielisyyden vaikutuksesta. Sen sijaan olen huomauttava sille joka vuosi sen saavuttamaa edistystä ja olen vertaava sitä aina seuraavan vuoden edistykseen. Olen sanova sille: olet kasvanut niin tai niin monta linjaa, tuon ojan yli olet kerran hypännyt, tuollaisen taakan kantanut, noin pitkälle heittit kiven ja tuon matkan juoksit lepäämättä. Saamme nähdä mitä nyt kykenet tekemään. Näin innostutan oppilastani saattamatta häntä kellekään kateeliseksi. Hän tahtoo kunnostaa itseään entistään enemmän. En huomaa mitään haittaa siitä, että hän on oma kilpailijansa.

Vihaan kirjoja; ne opettavat meitä vaan puhumaa asioista, joita emme tunne. Sanotaan Hermeksen kaivertaneen patsaisiin tieteiden alkeet, suojataksseen nämä keksintönsä uudelta vedenpaisumukselta. Jos hän hyvin olisi terottanut niitä ihmisten mieliin, ne olisivat säilyneet perintötietona. Hyvin kehitetyt aivot ovat ne muistopatsaat, joihin kaiverrettuina inhimilliset tiedot varmimmin pystyvät.

Eiköhän voitaisi koota eri kirjoihin sirotettuja tietoja siten, että ne palvelisivat samaa tarkoituserää, joka helposti olisi käsitettävissä ja joka voisi innostaa tätäkin ikää? Jos voitaisiin keksiä tila, jossa

kaikki ihmisen luonnolliset tarpeet ilmeisesti selviäisivät lapselle, ja jossa keinot tyydyttää näitä tarpeita vähitellen yhtä helposti kehittyisivät, niin kuvaamalla vilkkaasti ja yksinkertaisesti tätä tilaa tulisi antaa lapsen mielikuvitukselle ensimmäinen herätys ja harjoitus.

Intomielinen filosofi! Huomaan jo sinun mielikuvituksesi leimuavan. Mutta älä turhaan vaivaa päätäsi: tämä tila on jo löydetty, se on jo kuvattu, ja tämä on tehty — en tahdo tätä väittäen sinua loukata — paljoa paremmin kuin sinä itse sen tekisit, ainakin enemmän todellisuuden mukaisesti ja yksinkertaisemmin. Koska välttämättömästi tarvitsemme kirjoja, on olemassa yksi sellainen, joka mielestäni tarjoaa mitä onnistuneimman esityksen luonnollisesta kasvatuksesta. Tämä kirja on oleva ensimmäinen, jonka Émileni on lukeva; se on kauan aikaa yksin muodostava koko hänen kirjastonsa ja on aina siinä pysyvä kunniasijalla. Se on oleva se teksti, johon kaikki luonnontieteitä koskevat keskustelumme ainoastaan tarjoavat kommentarioita. Se on edistysämme oleva arvostelukykyimme mittaajana, ja sitä olemme aina mielihyvällä lukevat, niin kauan kuin makumme ei ole turmeltunut. Mikä on siis tämä merkillinen kirja? Onko se joku Aristoteleen, Pliniuksen vai Buffonin teos? Ei. Se on Robinson Crusoe.

Robinson Crusoe saarensa, yksin, kaivaten lähimmäistensä apua ja kaikenlaisia työaseita ja kuitenkin tullen toimeen, pysyen yllä jopa hankkien itselleen jonkunlaista elämän mukavuutta — kas siinä aihe, joka huvittaa kutakin ikää ja joka lukematto-

min tavoin voidaan tehdä lapsille miellyttäväksi. Tässä siis kohtaamme todella tuollaisen aution saaren, johon aikaisemmin viittasin. Tämä tila ei ole, sen myönnän, yhteiskuntaihmissen tila; on todemmukaista ettei Émilekään sellaiseen joudu. Mutta tämän tilan mukaan hänen tulee arvostella kaikkia muita elämäntilöjä. Varmin keino kohota yläpuolelle ennakkoluuloja ja tehdä oikeita johtopäätöksiä olojen oikeista suhteista on asettua tuollaisen yksinäisen ihmisen asemaan ja arvostella kaikkea niin kuin tuo ihminen itse arvostelisi oman hyötynsä kannalta.

Jos tästä romaanista jätetään huomioon ottamatta sivuseikat, niin on se, alkaen Robinsonin lähellä saartaan tapahtuneesta haaksirikosta ja päättyen sen laivan tuloon, joka hänet sieltä vie pois, tarjoava Émilelle sekä huvia että oppia kysymyksessä olevassa iässä. Tahdon että hänen päänsä siitä on jouutuva pyörälle, että hän alati ajattelee linnaansa, vuohiaan, istutuksiaan; hän saa oppia, ei kirjoista, vaan käytännössä yksityisseikkoja myöten, kaikki mitä sellaisessa tilassa ollen tulee oppia. Hän kuvitelkoon itse olevansa Robinson. Kuvitelkoon että on puettu vuotiin, että hänellä on suuri lakki päässä, vyöllä suunnaton miekka, sanalla sanoen että on kirjan sankarin eriskummaisissa tamineissa, lukuunottamatta päivänvarjostinta, jota hän ei tarvitse. Tahdon että hän on levoton niiden toimenpiteiden suhteen, joihin on ryhdyttävä, jos tämä tai tuo sattuisi puuttumaan häneltä, ja että hän arvostelee sankarinsa menettelyä. Hän tutkikoon, eikö hän ole laiminlyönyt mitään, eikö jotain voisi tehdä paremmin. Pankoon hän

tarkoin merkille hänen erehdyksensä, jotta ei itse samanlaisessa tilassa niihin joutuisi. Sillä aivan varmaan hän päättää itse lähteä samanlaiselle seikkailuretkelle. Tämä on ainoa oikea tuulentupa tuossa onnellisessa iässä, jossa ei tunneta muuta onnea kuin se, minkä välttämättömien tarpeiden tyydyttäminen ja vapaus tuottaa.

Minkä oivallisen apulähteen tarjoaa tämä lapsen into taitavalle miehelle, joka on herättänyt sen juuri kasvatustarkoituksiaan varten! Lapsi näet, joka palaa halusta hankkia itselleen täyden varaston saartansa varten, on oleva innokkaampi oppimaan kuin opettaja opettamaan. Se tahtoo tietää kaikki, mikä on hyödyllistä, eikä tahdokaan muuta tietää. Sitä ei enää tarvitse kehottaa, päinvastoin tulee sitä pidättää. Muuten tulee meidän joutuin saattaa se kotiutu-neeksi tässä saarella, niinkauan kuin se siellä löytää onnensa. Sillä se päivä lähestyy, jolloin se, jos tahdookin elää siinä, ei ainakaan tahdo elää yksin, ja jolloin *Perjantai*, jota se nyt ei ollenkaan ajattele, ei sille enää tarjoa riittävää seuraa.

Luonnontarpeiden vaatima taidokkaisuus, johon yhden ihmisen työ voi riittää, johtaa etsimään ja harjottamaan teollisuuden vaatimaa taitoa ja siihen tarvitaan useiden käsien yhteistyötä. Edellistä saattavat harjottaa erakot ja villi-ihmiset; jälkimäinen taas saattaa syntyä ainoastaan yhteiskunnassa ja tekee tämän välttämättömäksi. Niin kauan kuin tunnetaan ainoastaan fyysillisiä tarpeita, kukin ihminen riittää itselleen. Ylimääräisten varojen ja apukeinojen ilmaantuminen tekee välttämättömäksi työn jaon. Sillä vaikka yksi ihminen yksin työtä tehdessään ansaitsee yhden

ainoan ihmisen toimeentulon, ansaitsee sata yhdessä työtä tekevää ihmistä kahdensadan hengen toimeentulon. Niin pian kuin osa ihmisiä lepää, täytyy työtä tekevien käsivartten korvata joutilasten työttömyyttä.

Kasvattajan suurimpana huolena tulee olla pitää kaukana oppilaastaan kaikki tiedot niistä yhteiskuntasuhteista, joita hän ei kykene käsittämään. Mutta kun tietojen keskinäinen yhteys pakottaa kasvattajaa hänelle osottamaan ihmisten keskinäistä riippuvaisuutta, älköön hänelle niitä osotettako siveelliseltä kannalta, vaan käännettäköön hänen tarkkaavaisuutensa aluksi teollisuuteen ja mekaaniseen taitoon, jotka saattavat ihmiset toisilleen hyödyllisiksi. Kun viette oppilaanne verstaasta verstaaseen, älkää koskaan salliko hänen nähdä mitään työtä tehtävän, itse omin käsin siihen ryhtymättä, älkääkään antako hänen lähteä pois verstaasta ilman että hän täydelleen käsittää siinä esiintyvän menettelytavan syyt tai ainakin niiden työtapojen syyt, joita hän on tarkastanut. Tätä varten on kasvattajan itsensä tekeminen työtä ja kaikkialla antaminen oppilaalleen esimerkkiä; jotta hänestä tulisi mestari, tulee kasvattajan kaikkialla olla oppipoika. Tulee näet ottaa huomioon että tunnin työnteko on lapselle opettava enemmän kuin koko päivän kestänyt selittely.

Se arvo, joka yleisesti pannaan eri ammattitaitoihin ja taiteisiin, on päinvastaisessa suhteessa niiden hyötyyn. Tämän arvon määrää suorastaan niiden hyödyttömyys, ja niin pitääkin olla. Hyödyllinen taidokkaisuus on se, jolla ansaitsee vähimmin, kun näet työntekijöiden luku on suhteessa ihmisten tarpeisiin ja kun sellaisten työn tulosten, joita kaikki

tarvitsevat, täytyy olla sen hintaiset, että köyhäkin jaksaa niitä itselleen hankkia. Sitävastoin nuo tärkeät henkilöt, joita ei sanota käsityöläisiksi tai taitureiksi, vaan taiteilijoiksi, tekevät työtä yksinomaan joutilaita ja rikkaita varten ja panevat vallan mielitavalliset hinnat tekemilleen leluille. Ja kun näiden turhien aikaansaannosten arvo perustuu yksinomaan mielipiteeseen, muodostaa niiden hintakin osan niiden arvoa, eikä niitä arvostella muun kuin niiden hinnan mukaan. Se arvo, jonka rikas niihin panee ei johdu niiden hyödyllisyydestä, vaan siitä ettei köyhä voi niitä itselleen hankkia. *Nolo habere bona, nisi quibus populus inviderit.*¹

Mitä tulisikaan oppilaistanne, jos annatte heihin juurtua tämän mielettömän ennakkoluulon, jos itse sitä suositte ja jos he esim. näkevät teidän astuvan kultasepän puotiin suurempaa kunnioitusta osottaen kuin rautapuotiin? Mikä on oleva heidän arvostelunsa taidon ja esineiden oikeasta arvosta, kun kaikkialla näkevät mielivallan määräämän hinnan olevan ristiriidassa todellisen hyödyn määräämän hinnan kanssa ja kun huomaavat että kuta enemmän esine maksaa, sitä vähempiarvoinen se on? Jos vaan päästätte nämä väärät käsitteet heidän päähänsä, voitte luopua heitä enempiä kasvattamasta; huolimatta kaikista ponnistuksistanne he tulevat saamaan samanlaisen kasvatuksen kuin kaikki muut. Silloin on teiltä neljäntoista vuoden työ mennyt hukkaan.

Émile, joka ajattelee saarensa varustamista, on

¹ Petronius. (Haluan ainoastaan sellaista omaisuutta, jota kansa minulta kadehtii.)

katselva asioita toisin silmin. Robinson olisi pannut paljon enemmän arvoa rautapuotiin kuin kaikkiin Sain korutavaroihin. Edellinen olisi hänen mielestään ollut hyvin kunnioitettava mies, jälkimäinen viheliäinen keinottelija.

»Poikani on luotu elämään maailmassa. Hän ei elä viisaiden, vaan houkkioiden parissa. Hänen tulee siis tuntea heidän hulluutensa, he kun tahtovat, että heitä sen avulla on johdettava. Oikea tieto asioista ja oloista on hyvä, mutta ihmisten ja heidän mielipiteidensä tuntemus on tärkeämpi; yhteiskunnassa näet ihmisen paras välikappale on ihminen, ja viisain on se, joka parhaiten osaa käyttää tätä välikappaletta. Mitä hyödyttää terottaa lapsiin käsitystä kuvitelusta olojen järjestyksestä, joka on vallan päinvastainen kuin olevat olot, joiden mukaan sen kuitenkin täytyy asettaa toimintansa? Opettakaa ne ensin tulemaan viisaiksi ja sitten voitte opettaa niitä arvostelemaan missä suhteessa muut ovat hulluja.»

Sellaisia ovat ne harhasyyt, joihin nojaten isät väärässä varovaisuudessaan koettavat saattaa lapsensa niiden ennakkoluulojen orjiksi, joilla heitä ravitsevat, sekä sen mielettömän joukon leikkipalloiksi, josta tahtovat tehdä intohimojensa välikappaleita. Kuinka paljo seikkoja on opittava ensin, ennenkuin voi oppia tuntemaan ihmistä! Ihminen on viisaan viimeisen tutkimisen esine, ja kuitenkin tahdotaan hänet tehdä lapsen ensimmäisen opiskelun esineeksi! Ennenkuin lapselle selvitetään aikaihmissen tunteita, tulee opettaa sitä panemaan niihin arvoa. Oppiiko ehkä tuntemaan mielettömyyttä, jos sitä luulee järkevyydeksi! Sen, joka tahtoo olla viisas, tulee erottaa,

mikä ei ole viisasta. Miten lapsenne oppisi tuntemaan ihmisiä, ellei se opi arvostelevaan heidän mielihiteitään ja erehdyksiään? On varsin vahingollista tietää mitä ihmiset ajattelevat, jos ei tiedä onko se, mitä he ajattelevat, oikeata vai väärää. Opettakaa siis lapselle ensin mitä asiat ja olot ovat itsessään; jäljestäpäin opetatte sille mitä ne ovat meidän silmissämme. Siten lapsi on oppiva vertaamaan ihmisten mielipiteitä totuuteen ja kohoamaan rahvaan mielipiteitä korkeammalle; se näet ei huomaa ennakkoluuloja, joka ne omaksuu, eikä se voi johtaa kansaa, joka on sen kaltainen. Mutta jos oppilaallenne ensin terotatte yleistä mielipidettä, ennenkuin opetatte häntä sitä arvostelevaan, niin voitte olla varma siitä, että mitä tehnettekään, tuo mielipide on tuleva hänen omakseen ettekä enää voi sitä karkottaa. Lopputuloksena mainitsen että sen, joka tahtoo tehdä nuorukaisen arvostelukykyiseksi, tulee kehittää hänen omaa arvostelukykyään eikä tyrkyttää hänelle toisen mielipiteitä.

Kuten lukija huomaa, en ole oppilaalleni ollenkaan puhunut ihmisistä; hänellä olisi ollut liiaksi tervettä järkeä kuunnellakseen minua. Hänen suhteensa sukuunsa ei vielä ole tarpeeksi selvä, jotta hän voisi arvostella muita itsensä mukaan. Hän ei tunne muuta ihmisolentoa kuin itsensä, ja itseäänkin hän tuntee varsin puutteellisesti. Mutta jos hän itsestään lausuukin ainoastaan harvoja arvosteluja, ne ainakin ovat oikeita. Hän ei tunne toisten asemaa, mutta hän tietää oman asemansa ja pysyy siinä. Emme ole sitoneet häntä yhteiskunnallisilla siteillä, joita hän ei voi tuntea, vaan välttämättömyyden siteillä. Hän on

melkein pelkkä fyysillinen olento; kohtelemme häntä edelleen sellaisena.

Hänen tulee arvostella kaikkia luonnossa esiintyviä esineitä ja ihmisten töitä niiden hänelle tuottaman, selvästi havaittavau hyödyn, turvallisuuden ja hyvinvoinnin mukaan. Siten on hänen pitäminen rautaa paljon kallisarvoisempaa kuin kultaa, ja lasia timanttia arvokkaampaa. Samoin hän kunnioittaa paljoa enemmän suutaria ja muuraria kuin Lempeuria, Le Blanca ja kaikkia Europan kultaseppiä. Sokerileipuri on ennen kaikkea hänen mielestään hyvin tärkeä henkilö, ja hän vaihtaisi koko tiedeakatemian Rue des Lombards'in vähäpätöisimpään sokerileipuriin. Kultasepät, kaivertajat ja kultaajat eivät hänen mielestään ole muuta kuin tyhjäntoimittajia, jotka huvittelevat itseään vallan joutavalla ammatilla; hän ei edes pane suurta arvoa kellosepän ammattiin. Onnellinen lapsi nauttii ajastaan, olematta sen orja; hän käyttää sitä hyödyllisesti, vaikka ei tunne sen arvoa. Se seikka, että intohimot vielä lepäävät, saattaa ajan tasaisesti kulumaan ja saattaa tarpeettomaksi erityisen aikaa mittaavan koneen.¹ Kun puhuin Émilin kellosta ja kun oletin että hän itki, kuvittelin häntä tavalliseksi lapseksi, antaakseni täten hyödyllisen ja valaisevan esimerkin. Mitä oikeaan Émileen tulee, ei tällainen muista niin suuresti eroava lapsi kelpaisi mainittavaksi tavallisissa esimerkeissä.

¹ Aika menettää oikean mittansa, kun intohimomme miellvaltaisesti pyrkivät määräämään sen kulkua. Viisaan kellona on hänen mielialansa tasaisuus ja sielunrauhansa. Joka hetki on hänelle sopiva, eikä hän koskaan laiminlyö määräänsä.

On olemassa yhtä luonnollinen ja vielä järjellimpi järjestyks, jonka mukaan arvostellaan kätevyyttä ja ammatteja niitä yhdistävien välttämättömyyssuhteiden nojalla, jolloin asetetaan ensi sijalle kaikkein riippumattomimmat ja viimeiseen sijaan ne, jotka riippuvat useammista muista ammateista. Tämä järjestyks, joka tarjoaa tärkeitä näkökohtia koko yhteiskunnan arvostelemista varten, on edellisen kaltainen ja on saman väärentämisen alaisena ihmisten arvosteluissa. Niinpä raaka-aineiden valmistamista suorittavat ammattikunnat, jotka eivät nauti mitään kunniaa, ja joiden raha-ansiokin on varsin vähäinen. Sitävastoin jokainen käsityö saavuttaa sitä suurempaa kunnioitusta, kuta useampi käsi on ollut sitä suorittamassa. En tässä aio tutkia onko teollisuus suurempi ja ansaitseeko se suurempaa palkkaa hienon kätevyuden alalla, joka antaa viimeisen hiotun muodon raaka-aineille, vai sen alku-työn alalla, joka muokkaa nuo aineet sellaisiksi, että ihmiset voivat niitä käyttää. Sanon vaan että joka alalla se ammattitaito, jonka merkitys on yleisin ja jonka hyöty on välttämätön, kieltämättä ansaitsee enimmin kunnioitusta, ja että se ammattitaitavuus, joka vähimmin kaipaa muiden ammattien apua, kaikkein suurimmassa määrin sitä ansaitsee, se kun on vapaampi ja lähempänä riippumattomuutta. Siinä oikeat näkökohdat ammattitaidon ja teollisuuden arvostelemiseksi. Kaikki muu on mielivaltaista ja riippuu ennakkoluuloista.

Ensimmäinen ja kunnioitettavin kaikista ammateista on maanviljelys. Toiseen sijaan asetan puolestani sepän ammatin, kolmanteen puusepän j. n. e.

Lapsi, jota eivät vielä yleiset ennakkoluulot ole kietoneet, olisi vallan samaa mieltä. Kuinka paljon tärkeitä mietteitä tässä suhteessa Émilemme on saava Robinsonista! Mitä hän on ajatteleva nähdessään että eri ammattitaidot kehittyvät ainoastaan jakautuessaan alaosiin ja luomalla äärettömän monta työasetta? Hän on virkkava: Kaikkien noiden ihmisten taitavuudessa ilmenee suuri järjettömyys; he pelkäävät etteivät heidän käsivartensa ja sormensa kelpaa mihinkään, kun keksivät niin paljon työaseita ja koneita, voidakseen olla niitä käyttämättä. Voidakseen harjottaa yhtä ammattia on heidän pakko turvautua lukemattomiin muihin; jokainen yksityinen käsityöläinen tarvitsee koko kaupungin työalukseen. Mitä minuun ja toveriini tulee, käytämme kaiken kekseliäisyytemme enentääksemme omaa kätevyyttämme. Valmistamme itsellemme sellaiset työkalut, jotka voimme ottaa mukaamme kaikkialle. Kaikki nuo henkilöt, jotka niin suuresti ylpeilevät taidostaan Parisissa, eivät saisi mitään aikaan meidän saaressamme, vaan olisivat vuorostaan meidän oppipoikiamme.

Älköön lukija kiintykö tarkastamaan tässä ilmevää oppilaamme ruumiin harjotusta ja kätevyyttä, vaan tarkastakoon minkä suunnan annamme hänen lapselliselle uteliaisuudelleen; pitääkö silmällä hänen älyänsä, kekseliäisyyttään, arvaamiskykyään ja pankaa merkille, miten aiomme kehittää hänen päätänsä. Kaikesta, minkä hän näkee ja tekee, hän on tahtova tuntea kaikki ja tietää kaiken alkusyyt. Hän on johutuva työkalusta toiseen, kunnes on päässyt ensimmäiseen työkaluun. Hän ei ole hyväksyvä mitään oletamusta. Hän kieltäytyisi oppimasta jotakin, joka

edellyttäisi sellaisia tietoja, joita hänellä ei ole. Jos hän näkee joustimen, hän tahtoo tietää miten teräs on noudettu kaivoksesta; jos hän näkee kyhättävän kokoon kirstua, hän tahtoo tietää miten puu on metsässä kaadettu. Tehdessään itse veistotyötä, on hän sanova kutakin työkalua käyttäessään: jos minulla ei olisi tätä asetta, niin miten minun tulisi menetellä tehdxkseni itselleni sellaisen tai tullakseni ilman sitä toimeen?

Muuten on vaikea välttää erästä erehdystä, johon opettaja joutuu itse innostuessaan lapselle valitsemaansa käsityöhön, nimittäin sitä, että aina olettaa lapsen olevan siihen yhtä innostuneen. Varokoon hän siis ettei, kun työinto valtaa hänet itsensä, lapsi ole tuohon työhön kyllästynyt, kehtaamatta kyllästymistään osottaa. Lapsen tulee täydellisesti olla kiinnitynyt käsillä olevaan askareeseen, mutta opettajan tulee myös täydelleen kiinnittää huomionsa lapseen, pitää häntä lakkaamatta silmällä, sitä kuitenkaan lapselle näyttämättä, edeltäpäin arvata sen ajatukset ja ehkäistä tarpeettomien ajatusten syntyminen, häneen tulee sanalla sanoen pitää lasta työssä ja toimessa sillä tavoin, että se pitää työtään hyödyllisenä, mutta että se samalla sitä miellyttää, koska se hyvin käsittää työnsä hyödyllisyyden.

Ammattien yhdyssiteenä on teollisuustuotteiden vaihtaminen, kauppiaiden yhdysside on tavarain vaihto ja pankkien on arvopapereiden ja rahan vaihtetus. Kaikki nämä seikat ovat yhteydessä keskenään, ja alkeistiedot niistä on jo oppilaamme mieleen kylvetty. Perustuksen tähän kaikkeen Émilien mielessä olemme laskeneet jo hänen alkuiällään puutarhuri

Robertin avulla. Nyt on meidän vaan yleistäminen nämä käsitteet ja ulotuttaminen ne useampiin esimerkkeihin, selvittääksemme hänelle kaupan merkityksen. Jos hänelle vielä selvitetään ne luonnonhistorialliset yksityisseikat, jotka koskevat kullekin maalle omituisia tuotteita, ne taitavuutta ja tiedettä koskevat yksityisseikat, jotka tulevat kysymykseen merenkulussa ja lopuksi tavarain kuljetuksen eri vaikeudet, jotka johtuvat maiden, merten ja jokien j. n. e. asemasta, on hän saava havainnollisen kuvan siitä.

Ei mikään yhteiskunta voi olla olemassa ilman vaihtoa, ei mikään vaihto voi syntyä ilman mittoja eikä mikään yleinen mitta voi tulla kysymykseen ilman yhtäläisyyttä. Niinpä kunkin yhteiskunnan ensimmäisenä lakina on joku sovinnainen yhtäläisyys joko ihmisissä tai oloissa.

Ihmisten sovinnainen yhtäläisyys, joka suuresti eroaa luonnollisesta yhtäläisyydestä, saattaa välttämättömäksi säätoisen oikeuden, nimittäin hallituksen ja lait. Lapsen valtiota koskevien tietojen tulee olla selvät ja rajoitetut. Sen ei tarvitse tietää hallituksesta yleensä muuta kuin mikä koskee omistusoikeutta, josta sillä jo on vähä käsitystä.

Sovinnainen yhtäläisyys oloissa on ollut syynä rahan keksimiseen. Raha näet vaan on erilaisten tavaroiden arvon mittaaja, ja tässä suhteessa se on yhteiskunnan todellinen yhdysside. Saattaapa rahana käyttää mitä hyvänsä. Muinoin sinä käytettiin karjaa, monet heimot vielä tänäkin päivänä käyttävät rahana simpukankuoria; Spartassa lyötiin rahaa raudasta, Ruotsissa tähän tarkoitukseen on käytetty

kuparia, ja meillä Ranskassa käytetään kultaa ja hopeaa.

Metalleja, ollen helpommat kuljettaa kuin muut aineet, on yleensä valittu kaikkien vaihtojen välittäjäksi, ja niistä on tehty rahaa, jotta kutakin erityistä vaihtoa tehdessä säästyisi mittaaminen. Rahan leima näet on vain merkintä siitä, että leimattu metallipala on sen ja sen painoinen, ja hallitsijalla yksin on oikeus lyödä rahaa, koska hänellä yksin on oikeus vaatia, että kansa hyväksyy hänen vahvistuksensa.

Tyhminkin ihmisten epäilemättä on käsittävä tämän keksinnön merkityksen, jos se tällä tavoin selitetään. On vaikeata heti paikalla verrata toisiinsa erilaatuisia tavaroita, kuten esim. verkkaa ja viljaa. Mutta kun niille keksitään yhteinen arvonmitta, nimittäin raha, on tehtailijan ja maanviljelijän helppo tämän yhteisen mittaajan avulla laskea niiden tavaroiden arvo, joita tahtovat vaihtaa. Jos joku määrää verkkaa maksaa määrätyn rahasumman ja joku määrää viljaa on saman hintainen, seuraa tästä että kauppias, joka tuosta verasta saa mainitun viljamäärän, on suorittanut oikeata arvoa vastaavan vaihtokaupan. Siten erilaatuiset tavarat tulevat yhteismitallisiksi, ja niitä voi arvoltaan verrata toisiinsa.

Tätä pitemmälle ei pidä mennä eikä selittää tämän järjestelmän siveellisiä vaikutuksia. Mitä seikkaa tahansa käsitellessämme tulee meidän ensin selittää mikä hyöty siitä on, ja sitten vasta näyttää miten sitä väärinkäytetään. Jos tahtoo selittää lapsille miten leimamerkit saattavat unhottamaan esineiden oikean arvon, miten raha on aiheuttanut kaikki yleisen

mielipiteen harhaluulot, miten raharikkaat maat kaikei ovat köyhät kaikesta muusta, niin kohtelisi lapsia ei ainoastaan filosofeina, vaan myös viisaina ihmisinä, ja kuvittelisi voivansa niille selittää sellaista, mitä harvat filosofitkaan ovat käsittäneet.

Kuinka monta mieltäkiinnittävää seikkaa siis voi ottaa puheeksi ja niiden avulla herättää oppilaansa uteliaisuutta, ilman että koskaan tarvitsee poiketa niistä todellisista ja aineellisista olosuhteista, joita hän voi käsittää ja ilman että päästää hänen mieleensä ainoatakaan väärää käsitystä. Opettajan taito on siinä, ettei hän koskaan anna huomautuksiensa kiintyä arvottomiin yksityisseikkoihin, vaan että hän tutustuttaa oppilaansa niihin suuriin olosuhteisiin, jotka hänen kerta tulee tuntea, voidakseen oikein arvostella yhteiskunnan hyvää ja huonoa järjestystä. Opettajan tulee osata asettaa se keskustelu, jonka muodossa hän opettaa ja huvittaa oppilastaan, tälle antamansa mielensuunnan mukaiseksi. Moni kysymys, joka ei nimeksikään nostaisi toisen mielenkiintoa, voi vaivata Émileä puolen vuotta.

Lähdemme päivällisille rikkaaseen taloon; taapaamme siinä juhla valmistuksia, paljon väkeä, paljon palvelijoita, paljon lautasia ja komeita ja hienoja pöytäastioita. Kaikessa tässä huvi- ja juhla-asussa on jotakin huumaavaa, joka nousee päähän, kun ei siihen ole tottunut. Arvaan jo minkä vaikutuksen tämä kaikki on tekevä nuoreen oppilaaseeni. Aterian jatkuessa, eri ruokalajeja tarjottaessa ja meluavan puheen vallitessa pöytävieraiden piirissä lähestyn oppilastani ja kuiskaan hänelle korvaan: Monenko käden kautta luulet kaiken tämän kulkeneen, minkä näet

tässä pöydällä, ennenkuin se on tähän joutunut? Minkä joukon ajatuksia herätän hänen aivoissaan näillä muutamilla sanoilla! Heti paikalla hänen ilonhuumauksensa on haihtunut. Hän rupeaa miettimään, punnitsemaan, laskemaan ja tulemaan levottomaksi. Sillävälän kuin filosofit viinistä hilpeinä, ehkäpä myös innostuneina vieressään istuvien naistensa seurasta, lörpöttelevät ja käyttäytyvät lapsellisesti, oppilaani vallan yksinään sopessaan filosofeeraa. Hän tekee minulle huomautukseni johdosta kysymyksiä; minä kieltäydyn vastaamasta ja sanon lykkääväni vastaukseni toiseen aikaan. Hän tuskaantuu, unhottaa syödä ja juoda ja palaa halusta päästä pois pöydästä, saadakseen rauhassa jutella kanssani. Mikä erinomainen esine hänen uteliaisuudelleen! Mikä hyvä tilaisuus oppimiseen ja kehittymiseen! Hänellä kun on tervejärkinen arvostelukyky, jota ei mikään ole voinut turmella, niin mitä onkaan hän ajatteleva tästä ylellisyydestä, huomattessaan että kaikki maailman seudut ovat olleet avullisina sitä aikaansaamaan, että kenties kaksikymmentä miljoonaa kättä kauan on tehnyt työtä, että tämä työ ehkä on maksanut hengen monelle tuhannelle ja että kaikki tämä on tapahtunut sitä varten, että hänelle päivälliseksi koamesti tarjottaisiin sitä, mistä hän sitten illalla luopuu ulkokuoneessa?

Koettakaa huolellisesti saada selville, mitä salaisia johtopäätöksiä hän mielessään tekee kaikista näistä huomioista. Jos hänen kehitystään esim. on valvottu huolimattomasti, saattaa hän olla taipuvainen suuntaamaan arvostelunsa toisaalle ja pitämään itseään hyvin tärkeänä henkilönä, kun huomaa niin paljo

vaivaa pantavan hänen päivällisensä valmistamiseen. Jos arvaa että hän on tekevä moisia johtopäätöksiä, saattaa helposti ehkäistä ne, ennenkuin hän tulee niitä tehneeksi tai ainakin heti karkottaa niiden jättämän vaikutuksen. Ollen tähänasti oppinut hyväkseseen käyttämään oloja ainoastaan mikäli ne tuottavat aineellista nautintoa, hän ei voi arvostella niiden edullisuutta tai epäedullisuutta itseensä nähden muusta, kuin niiden havainnollisista suhteista. Jos hän vertaa toiselta puolen yksinkertaista maalaisateriaa, jonka edellä on harjotettu ruumiinliikettä ja jota höyştää nälkä, vapaus ja ilo, tuollaiseen komeaan ja jäykkään juhla-ateriaan, on hän siitä riittävästi huomaava etteivät kaikki nämä juhlarustukset ole tuottaneet hänelle mitään erityistä huvia. Ja kun hän käsittää että hän yhtä kylläisenä nousee talonpojan kuin pohatan pöydästä, huomaa hän myös ettei kummankaan pöydässä ollut mitään, jota hän voisi sanoa todella omakseen.

Kuvitelkaamme mitä kasvattaja tuollaisessa tilaisuudessa sanoisi. »Muistele hyvin näitä kahta ateriaa ja ratkaise, kumpi on tuottanut sinulle suurempaa mielihyvää. Kummassa huomasit suuremman ilon vallitsevan? Kummassa syötiin suuremmalla ruokahalulla, juotiin iloisemmin ja naurettiin sydämellisemmin? Kumpaa kesti kauemmin ilman että vieraat ikävystyivät ja ilman että ateria oli uusien ruokalajien avulla ikäänkuin aina uudestaan alettava. Otappa huomioon seuraava ero: Ruisleipä, jota pidät kovin maukkaana, on tehty tuon talonpojan korjajamasta viljasta; hänen tumma ja karkea viininsä, joka kuitenkin on virkistävää ja terveellistä, on saatu hänen viinisadostaan. Pöytäliina on tehty hänen kas-

vattamastaan hampusta, jonka talvella ovatkehräneet hänen vaimonsa, tyttärensä ja palvelijattarensa. Eivät mitkään muut kuin hänen omän perheensä jäsenten kädet ole tätä ateriaa valmistaneet. Lähin mylly ja toripaikka muodostavat hänen mielestään maailman äären. Mitä huvia sinulla siis itse teossa on ollut kaikista niistä ylellisistä ruuista, joita kaukaisista maista on hankittu tuohon toiseen pöytään? Koska tämä kaikki ei ole sinulle hankkinut parempaa ateriaa, niin mitä hyötyä sinulla on ollut tästä ylellisyydestä? Mitä siinä oikeastaan erityisesti oli tehty sinua varten? Jos olisit ollut tuon rikkaan talon isäntä — saattaisi hän vielä lisätä — olisi kaikki tuo ollut sinulle vielä vieraampaa. Sillä pyrkimys muiden edessä oikein komeilemaan tuolla herkuttelemisella, lopulta olisi vienyt itseltäsi kaiken nautinnon. Sinulla vaan olisi ollut vaivaa ja muilla huvia.»

Tällainen puhe saattaa kylläkin olla hyvä, mutta Émilen suhteen sillä ei ole mitään merkitystä, se kun käy yli hänen ymmärryksensä, ja koska hänelle ei ole helppo tyrkyttää vieraita mielipiteitä. Hänelle tulee puhua yksinkertaisemmin. Sittenkuin hän on punninnut molempien aterioiden arvoa, voi hänelle sanoa joku aamu: Missä syömme päivällistä tänään? Tuollaisenko pöydän ääressä, jonka pinnasta kolmeneljännestä peittää hopeavuori, noidenko paperikukka-kasojen keskellä, joita jälkiruuan aikana tarjotaan säteilevillä lautasilla? Noidenko jäykkähameisten naisten parissa, jotka kohtelevat sinua nukkena ja jotka tahtovat että puhuisit sellaista, mitä et ymmärrä. Vai tahtoisitko syödä tuossa kylässä, joka

on parin peninkulman päässä täältä, noiden hyvien ihmisten luona, jotka niin iloisina vastaanottavat meidät ja joilta saamme niin hyvää kermää? Émilien valinta ei ole epätietoinen. Hän ei ole lörpötelijä eikä turhamielinen. Pieninkin pakollisuus on hänelle vastenmielinen, eikä hän pidä hienoista ruokalajeistamme. Mutta hän on aina valmis juoksentelemaan maalla ja pitää paljon hedelmistä, hyvistä vihanneksista, hyvästä kermasta, hyvistä ihmisistä.¹ Matkalla on seuraava ajatus itsestään heräävä hänessä: Huomaa että nuo monet ihmiset, jotka puuhaavat suurien kemuaterioiden valmistuksissa, vaan hankkivat itselleen turhan vaivan, tai eivät ainakaan ajattelä meidän huviamme.

Esimerkkini, jotka toiseen yksilöön nähden kenties ovat hyvät, saattavat lukemattomiin muihin nähden olla huonot. Mutta jos on oivaltanut niiden syvimmän tarkoituksen, saattaa niitä tarpeen mukaan muunnella. Niiden valitseminen riippuu kunkin lapsen eri luonteen tuntemuksesta ja tämä taas perustuu

¹ Mieltymys maaseutuun, jota oletan oppilaassani olevan, on luonnollinen seuraus hänen kasvatuksestaan. Muuten, kun ei hänessä ole vähääkään tuota itserakkautta ja komeilunhalua, joka niin suuresti miellyttää naisia, nämä eivät häntä hemmottele yhtä paljon kuin muita lapsia. Siis hän ei viihdykään erittäin hyvin heidän seurassaan eikä siitä tule hemmotelluksi, hän kun ei vielä kykene tuntemaan sen tarjoamaa viehätystä. Olen hyvin varonut opettamasta häntä suutelemaan naisten kättä ja sanomaan heille mauttomia kohteliaisuuksia jopa osottamaan heille suurempaa kunnioitusta kuin miehille. Olen näet asettanut rikkomattomaksi laikseni sen, etten vaadi häneltä mitään, jota hän ei täysin perusteellisesti käsitä, eikä lapsella ole mitään syytä kohdella toista sukupuolta paremmin kuin toista.

niihin tilaisuuksiin, jotka tarjotaan lapsille erityisluonteensa näyttämiseen. Älköön luultako että sillä kolmen tai neljän vuoden ajalla, josta tässä on kysymys, voitaisiin mitä lahjakkaimmallekaan lapselle antaa riittävää käsitystä kaikista taiteista ja luonnotieteistä, niin että se sitten itse voisi ne oppia. Mutta kun annamme kaikkien sellaisten seikkojen, joita on tärkeä tuntea, kulkea hänen silmiensä editse, saattamme hänet kykeneväksi kehittämään makuunsa, taitoansa, astumaan ensi askeleensa sitä päämäärää kohti, jota hänen neronsa tavoittelee, ja osottamaan meille sen tien, joka sille on aukaistava, jotta sen kehitys jatkuisi luonnon määräämään suuntaan.

Toinen etu tällaisten rajoitettujen, mutta oikeiden tietojen sarjasta on se, että lapsille voidaan osottaa niiden yhtenäisyys, keskinäiset suhteet ja että voi saattaa lapset antamaan niille kullekin niille tulevaa kunnioitusta ja täten karkottaa niistä ne ennakkoluulot, jotka useimmilla ihmisillä on niitä kykyjä kohtaan, joita laiminlyövät, antaen kaiken arvon viljelemilleen kyvyille. Se, joka huomaa hyvin kokonaisuuden järjestyksen, käsittää mille paikalle kukin erityisosa on asetettava. Se taas, joka hyvin käsittää yksityisosan ja tuntee sen perinpohjin, saattaa olla oppinut mies. Mutta edellinen on arvostelukykyinen mies, ja lukija muistanee että päämääränämme on vähemmin oppineisuuden kuin hyvän arvostelukyvyn hankkiminen.

Oli miten oli, niin minun metodini on riippumaton esimerkeistäni. Se perustuu ihmisen eri iällä esiintyviin erimääräisiin kykyihin ja näitä kykyjä vastaavaan toiminnan valitsemiseen. Luulen että helposti

keksittäisiin toinen metodi, joka näyttäisi tuottavan parempia tuloksia. Mutta jos se vähemmin vastaisi yksilön ominaisuuksia, ikää ja sukupuolta, epäilen, tokko se tuottaisi yhtä hyviä tuloksia.

Tämän toisen ikäkauden alussa olemme käyttäneet hyväksemme tarpeistamme yli jäänyttä voimavarastoamme suunnataksemme toimintamme ulkopuolelle itseämme. Olemme kohonneet taivaiisiin, olemme mitanneet maanpinnan, tutustuneet luonnonlakeihin. Sanalla sanoen: olemme tutkistellen samoilleet yli koko saaremmen. Nyt palaamme itseemme. Lähestymme huomaamattamme omaa asuntoamme. Olemme onnelliset siihen palatessamme, kun huomaamme ettei se vielä ole vihollisen valloissa, joka meitä uhkaa ja joka valmistautuu sitä anastamaan.

Mitä on meidän nyt tekeminen tarkasteltuamme kaikkea, mikä meitä ympäröi? Käyttää hyödyksemme kaikkea, mikä vaan on käytettävissämme ja suunnata tiedonhalumme vaurastumisemme palvelukseen. Tähän asti olemme koonneet kaikenlaisia työaseita, tietämättä mitä niistä tulemme tarvitsemaan. Jos ne kenties ovat meille hyödyttömät, saattavat ne olla muille hyödylliset. Ja ehkä me vuorostamme tulemme tarvitsemaan heidän työkalujaan. Täten olisi meille kaikille hyötyä tästä vaihdosta. Mutta voidaksemme sitä suorittaa, tulee meidän tuntea molemminpuoliset tarpeet. Jokaisen tulee tietää mitä kelvollista muilla on hänelle annettavaa, ja mitä hän puolestaan voi muille tarjota. Olettakaamme että kymmenellä eri henkilöllä jokaisella on kymmenen erilaista tarvetta. Jokaisen tulee siis, tyydyttääkseen nämä tärkeät tarpeensa, harjoittaa kymmentä eri työtä. Mutta kun nerokkaisuus

ja kyky ovat erilaiset, toinen jossakin näistä töistä onnistuu huonommin, toinen taas jossakin toisessa. Koska kukin heistä erityisesti kykenee johonkin niistä töistä ja kuitenkin kaikki ryhtyvät samoihin töihin, ovat tulokset huonot. Jos nämä kymmenen henkilöä muodostavat yhteiskunnan ja jos kukin heistä tekee työtä itseään ja yhdeksää muuta varten, harjottaen juuri sellaista tointa, joka hänelle sopii paraiten, niin jokainen hyötyy toisen taidosta, ikäänkuin hänellä itsellään olisi kaikkien taito. Jokainen kehittää omaa taitoansa alituisen harjotuksen kautta, ja lopulta käy niin, että nuo kymmenen henkilöä täydellisesti tyydyttävät tarpeensa, jopa voivat muillekin tarjota yltäkylläisyydestään. Tähän perusteeseen ilmeisesti nojautavat kaikki yhteiskuntalaitoksemme. Käsillä olevaan tehtävääni ei kuulu tutkia sen seurauksia. Sen olen jo tehnyt toisessa tutkimuksessani.¹

Tämän perusteen mukaan ihminen, joka tahtois pitää itseään muista erotettuna olentona, joka ei liittyisi mihinkään, vaan joka pitäisi itseään itselleen riittävänä, olisi ehdottomasti onneton. Jopa hänen olisi mahdoton tulla toimeen. Koska hän huomaisi maailman olevan täynnä vierasta omaisuutta eikä itse varsinaisesti omistaisi mitään muuta kuin ruumiinsa, niin mistä hän ottaisi välttämättömät tarpeensa? Hylätessämme luonnontilan pakotamme vertaisemmekin hylkäämään sen, ei kukaan näet siinä voi pysyä vastoin muiden tahtoa. Ja se todella hylkäisi sen, joka tahtois siinä pysyä, voimatta kuitenkaan tulla toimeen. Ensimmäinen luonnonlaki näet on huolenpito itsensä suojelemisesta.

¹ Kirjoituksessa: »Discours sur l'inégalité».

Siten vähitellen muodostuvat lapsen mielessä yhteiskunta-suhteiden käsitteet, ja tämä tapahtuu jo ennen, kuin se voi olla varsinainen yhteiskunnan jäsen. Émile käsittää, että hänen, saadakseen sellaisia työkaluja, joita tarvitsee, on hankkiminen toisiakin, joita muut tarvitsevat, sillä niitä vaihtamalla hän voi saada välttämättömiä esineitä, jotka ovat noiden muiden hallussa. Helposti saatan hänet huomaamaan tuollaisen vaihtamisen tarpeellisuuden ja tekemään itsensä kykeneväksi sitä hyödykseen käyttämään.

»Armollinen herra, minun täytyy elää», sanoi muudan onneton satiirinen kirjailija eräälle ministerille, joka moitti häntä tuosta halpamaisesta ammattista. »Minun ymmärtääkseni se ei ole välttämätöntä», vastasi valtiomies kylmästi. Tämä vastaus kyllä sopi hyvin ministerin suuhun, mutta se olisi ollut raaka ja väärä kenenkä muun suussa tahansa. Jokaisen ihmisen täytyy elää. Tämä syy, johon kukin liittyy enemmän tai vähemmän pätevyyttä, riippuen siitä missä määrin hänessä on inhimillisyyttä, on mielestäni kumoamaton sen esittäjään nähden, katsoen häneen itseensä. Koska kaikista niistä kauhuntutteista, jotka luonto meissä herättää, kuolemankauhu on voimakkain, seuraa siitä, että luonto sallii meidän turvautua mihin keinoihin tahansa ylläpitääksemme elämäämme. Ne periaatteet, joiden nojalla hyveinen ihminen lopulta oppii halveksimaan elämäänsä, jopa uhraamaankin sen velvollisuudelleen, ovat hyvin kaukana tuosta alkuperäisestä yksinkertaisuudesta. Onnelliset ne kansat, jotka voivat olla hyviä ponnistuksesta ja oikeutta harjottavia ilman hyvettä! Jos jossakin maailmassa olisi niin kurja valtio, ettei kukaan siinä

voisi elää pahaa tekemättä ja että kaikki kansalaiset olisivat välttämättömyyden pakosta konnia, eivät pahantekijät olisi hirtettävät, vaan ne jotka pakottavat heidät pahantekijöiksi tulemaan.

Niin pian kuin Émile käsittää mitä elämä on, on ensimmäinen huoleni oleva opettaa häntä sitä ylläpitämään. Tähän asti en ole puhunut mitään eri säädyistä, arvoluokista ja omaisuussuhteista, enkä ole niitä tuova esille tästälähinkään, koska ihminen on sama joka säädyssä. Rikkaalla näet ei ole suurempaa vatsaa kuin köyhällä, eikä hän sulata ruokaansa paremmin kuin köyhä. Ei herralla ole pitempiä ja vahvempia käsivarsia kuin orjalla. Ei ylhäinen ole pitempi kasvultaan kuin kansan mies. Lopuksi luonnolliset tarpeet ovat kaikkialla samat, joten niiden tyydyttämiskeinotkin välttämättömästi kaikkialla ovat samat. Saattakaa kasvatus ihmisen olennaisten älkääkään hänelle vieraiden ominaisuuksien mukaiseksi. Ettekö huomaa että koettaessanne kehittää häntä yksinomaan yhtä elämän kutsumusta varten, saatatte hänet kelpaamattomaksi jokaiseen muuhun kutsumukseen, ja että, jos kohtalo niin suo, vaan olette työskennellyt tehkäsenne hänet onnettomaksi? Mitä naurettavampaa onkaan kuin kerjäläiseksi vajonnut ylhäinen mies, joka kurjuudessaan säilyttää syntymästään alkaen omistamansa ennakkoluulot? Mikä onkaan halveksittavampaa kuin köyhtynyt pohatta, joka säilyttää muiston siitä, että köyhyys on jotakin ylenkatsottavaa, ja joka siis tuntee vajonneensa yhteiskunnan alimmalle portaalle! Edellisellä on ainoana toimeentulon keinona ruveta ilmeisen veijarin ammattia harjottamaan, jälkimäisellä taas antautua matelevaksi palvelijaksi,

joka nojaa tuohon kauniiseen lauseeseen: »Minun täytyy elää».

Luotetaan yhteiskunnan nykyiseen tilaan, ajattelematta että se on alttiina välttämättömille vallankumouksille, ja ottamatta huomioon että on mahdotonta arvata ja ehkäistä niitä kohtalon iskuja, jotka voivat kohdata lapsiamme. Ylhäinen vajoaa alhaiseksi, rikas tulee köyhäksi, hallitsija alamaiseksi; ovatko kohtalon kolhaukset niin harvinaisia, että te luulette pääsivänne niistä vapaaksi? Me lähestymme mullistuksien ja vallankumousten vuosisataa.¹ Kuka silloin varmasti voi sanoa, minkä kohtaloiden alaiseksi kukin saattaa joutua? Kaiken, minkä ihmiset ovat tehneet, ihmiset saattavat hävittääkin. Kumoamattomia ovat ainoastaan ne arvoasemat, jotka luonto asettaa, eikä se luo prinssejä, ei rikkaita eikä ylhäisiä. Mitä siis arvostansa alenneena on tekevä tuo satraappi, joka on kasvatettu yksinomaan ylhäistä asemaansa varten? Mitä on köyhäksi tultuaan tekevä tuo publikaani, joka vaan osaa elää kullasta? Mitä on tekevä, menetettyään kaiken omaisuutensa, tuo komeileva houkkio, joka ei ollenkaan osaa tulla toimeen omin päin, vaan suuntaa olemuksensa kaikki voimat sellaiseen, mikä on hänelle vierasta? Onnellinen se, joka osaa luopua asemastaan, silloin kun tämä hänet hylkää, ja pysyä ihmisenä huolimatta kohtalosta! Kiitettäköön kuinka

¹ Pidän mahdottomana että Europan suuret monarkiat vielä kauan voisivat pysyä pystyssä. Kaikilla niillä on ollut loistoaikansa, ja jokainen valtio, jolla on loistoaikansa, lähenee häviötään. Tätä mielipidettäni tukevat vielä erityisemmät syyt. Mutta tässä ei ole oikea paikka niitä esittää, varsinkin kuin jokainen erittäin hyvin ne tuntee.

paljo tahansa tuota voitettua kuningasta, joka raivo-
ten tahtoo haudata itsensä valtaistuimensa pirstaleiden
alle. Minä puolestani häntä halveksin, sillä huomaan
että hän elää yksistään kruunuansa varten, ja ettei
hän ole mitään, ellei ole kuningas. Mutta mies, joka
menettää kruununsa ja osaa olla ilman sitä, on sitä
ylempänä. Kuninkaan arvosta, jonka omistaa pel-
kuri, ilkiö tai hölmö yhtä hyvin kuin joku muu,
hän siis on siirtynyt ihmisen arvoon, jonka ani-
harvat osaavat täyttää. Silloin hän voittaa kohtalon,
osottaa sille uhkaa, eikä hän ole velkapää kiittämään
ketään muuta kuin itseään. Ja kun ei hänellä ole
näytettävänä mitään muuta kuin itsensä, ei tämä kui-
tenkaan ole mitätöntä, sillä hän on jotakin. Minäpä
pidän sata kertaa enemmän Syrakusan kuninkaasta,
josta tuli koulunopettaja Korintissa, ja Makedonian
kuningaasta, josta tuli kirjuri Roomassa, kuin onnet-
tomasta Tarkviniuksesta, joka ei tietänyt mihin ru-
veta, kun ei enää ollut hallitsija, ja kuin kolmen val-
takunnan omistajan perijästä, joka oli kaikenlaisten
kurjuutensa ilkkujoiden leikkikaluna, ja joka harhaili
hovista hoviin, kaikkialla etsien apua, mutta kohdaten
kaikkialla pelkkiä solvauksia, kun ei osannut harjot-
taa muuta ammattia kuin sellaista, joka häneltä oli
riistetty.¹

Ihmisellä ja kansalaisella, olkoon hän kuka tahan-
sa, ei ole yhteiskunnalle annettavaa muuta kuin itsensä,
sillä kaikki muu yhteiskunnalla on ilman häntäkin.

¹ Rousseau tarkoittaa tässä prinssi Kaarle Edvardia, Jaakko toisen pojanpoikaa.

Ja kun joku ihminen on rikas, joko hän on nauttimatta rikkauksistaan tai nauttii niistä muiden kanssa ihmistensä mukana. Edellisessä tapauksessa hän varastaa muilta sen, minkä nauttimisen kieltää itseltään, jälkimäisessä tapauksessa hän ei anna heille mitään. Näin hänen yhteiskunnallinen velkansa pysyy maksamatta, niin kauan kuin hän sitä maksaa ainoastaan ulkonaisella omaisuudellaan. »Mutta» — huomauttaa joku — »isäni on tuota omaisuutta kootessaan hyödyttänyt yhteiskuntaa» . . . Se myönnetään; mutta hän on maksanut oman velkansa, eikä sinun velkaasi. Sinä olet enemmän velkaa toisille, kun olet syntynyt kohtalon suosimissa oloissa, kuin jos olisit syntynyt köyhissä oloissa. Ei ole oikeuden mukaista, että se, minkä joku ihminen on tehnyt yhteiskunnan hyväksi, vapauttaisi toisen maksamasta velkaansa yhteiskunnalle. Sillä kun jokainen maksaa vaan koko oman velkansa, ei siis voi maksaa muiden puolesta, eikä yksikään isä voi antaa pojalleen oikeutta olla hyödytön kanssaihmisilleen. Kuitenkin hän niin tekisi, jos hän, kuten ylempänä on puhuttu, pojalleen jättää perinnöksi rikkautensa, jotka ovat hänen työnsä palkintoja ja todisteita. Se, joka joutilaana syö sellaista, mitä ei itse ole ansainnut, tekee varkauden. Ja henkilö, joka ei tee mitään, mutta joka valtiolta kantaa korkoja palkkiona, ei minun mielestäni ollenkaan eroa rosvosta, joka elää ryöstämiensä matkustajien kustannuksella. Yhteiskunnasta erillään elävä ihminen ei ole kenellekään mitään velkaa, ja hänellä on oikeus elää, niinkuin häntä itseään haluttaa. Mutta yhteiskunnassa elävä ihminen, joka välttämättömästi elää toisten kustannuksella, on velkapää heille työn muo-

dossa maksamaan toimeentulonsa. Tästä ei ole ainoatakaan poikkeusta. Työ on siis yhteiskunnallisen ihmisen välttämätön velvollisuus. Jokainen toimeton kansalainen, olkoon sitten rikas tai köyhä, mahtava tai heikko, on pahantekijä.

Kaikista toimista, jotka saattavat tuottaa ihmiselle toimeentulon, se, joka häntä enimmäin lähentää luonnontilaan, on kätten työ. Kaikista ammattilaisista käsityöläiset ovat riippumattomimmat kohtalon vaiheista ja ihmisistä. Käsityöläinen on riippuvainen ainoastaan työstään. Hän on yhtä suuressa määrin vapaa kuin maanviljelijä on orja. Sillä tämä on sidottu turpeeseensa ja hänen viljelyksensä riippuu osaksi toisten työstä. Vihollinen, hallitsija, voimakas naapuri tai käräjäjuttu saattaa riistää häneltä hänen viljelysmaansa; tämän maanviljelijänammattin nojalla voidaan hänelle tuottaa monta monituista harmia. Mutta kaikkialla, missä käsityöläiselle tahdotaan tehdä harmia, hän helposti pistää pillit pussiin, vie käsivartensa mukanaan ja menee muille markkinoille. Kuitenkin maanviljelys on ihmisen ensimmäinen ammatti. Se on rehellisin, hyödyllisin ja siis jaloin ammatti, mitä hän voi harjottaa. Minä en sano Émilelle: Opi maata viljelemään. Hän sitä osaa. Kaikki maatyöt ovat hänelle tutut. Niillä hän on alkanut; niihin hän lakkaamatta palaa. Sanon hänelle siis: Viljele isiesi perintöä. Mutta jos menetät tämän perinnön tai jos sinulla sitä ei ollenkaan ole, niin mitä tehdä? Opi joku ammatti.

»Minun pojalleni ammatti! Minun poikani rupeaisi käsityöläiseksi! Hyvä herra, mitä ajattelettekaan?» — Minäpä ajattelen oikeammin kuin te, hyvä

rouva, joka tahdotte kasvattaa hänet niin, ettei hänestä koskaan voi tulla muuta kuin lordi, markiisi tai ruhtinas tai niin että hänestä eräänä päivänä ei tule yhtään mitään. Minä tahdon antaa hänelle aseman, jota hän ei voi menettää, aseman, joka kaikkina aikoina tuottaa hänelle kunniaa. Minä tahdon kasvattaa hänet mieheksi, ja sanokaa mitä tahansa, on hänellä siinä arvossaan oleva vähemmän kilpailijoita kuin kaikissa niissä arvoissa, jotka hän teiltä saa perinnöksi.

Puustavi kuolettaa, mutta henki tekee eläväksi. On vähemmän tärkeätä oppia joku ammatti senvuoksi, että sen osaisi, kuin sentähden, että voittaisi ne ennakkoluulot, jotka sitä halveksivat. Jos joku huomauttaisi, ettei sinun koskaan tule olemaan pakko tehdä työtä elääksesi, niin sen pahempi sinulle! Mutta vähät siitä; älä tee työtä pakosta, vaan kunnian vuoksi. Alennu käsityöläisen ammattiin, jotta kohoaisit yli oman ammattisi. Voittaaksesi kohtalon ja olot, tee itsesi aluksi niistä riippumattomaksi. Voidaksesi keran hallita yleisen mielipiteen kautta, tulee sinun ensin hallita sitä.

Muistakaa etten vaadi mitään erityistä lahjakaisuutta, vaan ammattia, todellista ammattia, puhtaasti mekanista taitoa, jota harjotettaessa kädet työkentelevät enemmän kuin pää, ja joka ei johda rikkauteen, mutta jonka avulla voi olla sitä vailla. Olen tuntenut sellaisten perheiden isiä, joilla ei ollut mitään vaaraa joutua leivän puutteeseen; he ovat kuitenkin menneet niin pitkälle varovaisuudessa, että ovat lapsilleen antamansa huolellisen kasvatuksen ohella antaneet heille tietoja, joiden avulla tarpeen

vaatiessa voisivat hankkia itselleen toimeentulonsa. Nämä huoltapitävät isät luulevat tekevänsä paljon; itse teossa eivät heidän toimenpiteensä hyödytä mitään. Sillä ne varokeinot, jotka he luulevat tarjoavansa lapsilleen, riippuvat samoista onnen vaihteista, joista tahtovat saattaa lapsensa riippumattomiksi. Niinpä se, jolla on kaikki nuo kauniit lisäkeinot, menehtyy kurjuuteensa, ellei hän ole niin suotuisissa oloissa, että voi käyttää niitä hyväkseen, vallan kuin hänellä niitä ei olisikaan.

Jos kerran käyttää viekkautta ja juonia, ei ole ollenkaan eroa, käyttääkö niitä pysyttääkseen yltäkylläisyyttään, vai turvautuuko kurjuuteen vajonneena niihin kohotakseen edelliseen tilaansa. Jos harjotatte taidetta, jonka menestys riippuu taiteilijan maineesta; jos tavoittelette virkaa, joka ainoastaan suosion nojalla on saavutettavissa, niin mitä kaikki tämä teitä hyödyttää, jos mielenne täyttää oikeutettu paheksuminen maailmaa kohtaan, ja jos siis hylkääte ne keinot, joita ilman noita seikkoja ei voi saavuttaa? Olette ehkä tutkinut politiikkaa ja ruhtinaiden etuja; sangen hyvä asia. Mutta mitä teette näillä tiedoilla, ellette osaa päästä ministerien, hovinaisten, virastopäällikköjen suosioon, ja ellei teillä ole salaisuutta miellyttää heitä, ja elleivät kaikki huomaa teidän olevan sellaisen konnan, jota tarvitsevat? Olette ehkä arkkitehti tai maalaaja; se on kyllä hyvä. Mutta teidän tulee tehdä kykyenne tunnetuksi. Luuletteko että asia on ratkaistu sillä, että suoraa päätä panette taide-teoksenne julkisesti näytteille? Niin helposti se ei kuitenkaan käy. Tulee olla Akatemian jäsen ja tulee olla suosijoita, jotta saisi jossakin näyttelysalin pi-

meässä sopessa paikan. Pankaa syrjään viivoitin ja sivellin, ottakaa ajuri ja ajakaa ovelta ovelle. Sillä tavoin kuuluisuus saavutetaan. Tietäkää, että kaikkien näiden kuuluisien ovien edessä on vartijoita tai kamaripalvelijoita, jotka kuulevat ainoastaan silloin, kun heille puhutaan määrättyjen kädenliikkeiden muodossa, ja joiden korvat piilevät käsissä. Jos tahdotte opettaa muille sitä, mitä itse olette oppinut, jos tahdotte ruveta esim. maantiedon, matematiikan, kielten, musiikin tai piirustuksen opettajaksi, niin sitä varten teidän tulee hankkia oppilaita ja siis myöskin suosijoita. Ottakaa huomioon, että on edullisempaa olla taitava kerskuri, ja että aina tulette käymään tietämättömästä, ellei teillä ole muunlaista taitoa kuin ammattitaitonne.

Huomatkaa siis kuinka löyhät kaikki nämä loistavat lisä-apukeinot ovat ja että tarvitsette muita apukeinoja voidaksenne niitä käyttää hyväksenne. Ja miten teidän kävisikään tässä halpamielisessä alenuksentilassa? Vastoinkäymiset eivät teitä opettaisi vaan turmelisivat. Ollen entistä enemmän yleisen mieliteen leikkikaluna, olisi teidän mahdoton kohota yläpuolelle ennakkoluuloja, noita kohtalonne ehdottomia määrääjiä. Miten voisittekaan halveksia halpamielisyyttä ja paheita, joita tarvitsisitte tullaksenne toimeen? Ennen olitte riippuvainen rikkauksista, ja nyt olette riippuvainen rikkaista; täten on orjuutenne vaan vahvistunut ja saanut lisätaakakseen köyhyyden. Nyt olette köyhä, olematta vapaa; se on kurjin tila, johon ihminen voi joutua.

Mutta jos sen sijaan, että toimeentuloanne var-
ten turvautuisitte noihin korkeisiin tietoihin, jotka

ovat omansa ravitsemaan sielua eivätkä ruumista, turvaudutte hädässänne kätenne taitavuuteen, kaikki vaikeudet katoavat ja kaikki juonittelu käy turhaksi. Apukeino on silloin aina tarvittaessa valmis. Rehellisyys ja kunniantunto eivät enää ole toimeentulon esteenä. Teidän ei enää tarvitse olla pelkuri ja valhetteliija ylhäisten edessä, ei notkea ja mateleva konnien edessä, ei halpamaisen kohtelias kaikille eikä lainantottaja tai varas, mikä on jotenkin sama asia, jos ei omista mitään. Toisten mielipiteet eivät teitä liikuta, teidän ei tarvitse saavuttaa kenenkään suosiota, ei tarvitse imarrella houkkioita, ei taivuttaa mitään ovenvartijaa eikä maksaa mitään rakastajatarta eikä tehdä, mikä on vielä pahempaa: häntä ylistellä. Vähän teitä liikuttaa se, että konnat johtavat valtion asioita. Se ei ole estävä teitä vaatimattomassa elämässänne olemasta rehellinen mies ja ansaitsemasta leipäännne. Astutte vaan sisälle ensimmäiseen oppimaan ammattia harjottavan mestarin verstaaseen ja sanotte: Mestari, tarvitsen työtä. Hän on vastaava: Toveri, istu tuohon ja tee työtä. Ennenkuin päivällishetki saapuu, olette ansainnut päivällisenne. Jos olette ahkera ja kohtuullinen, olette ennenkuin viikko on loppussa ansainnut niin paljon, että sillä voitte elää viikon edelleen. Olette elänyt vapaana, terveenä, totuutta noudattavana, ahkerana ja oikeamielisenä. Se, joka täten ansaitsee toimeentulonsa, ei hukkaa aikaansa.

Tahdon välttämättömästi, että Émile oppii jonkun ammatin. Ainakin jonkun kunniallisen ammatin, sanonette. Mitä tämä sana merkitsee? Eikö ehkä jokainen yleisölle hyödyllinen ammatti ole kunniallinen? Minä en tahdo että hänestä tulisi koruompe-

lija, ei kultaaja eikä lakeeraaja, kuten Locken aatelismies. En myöskään tahdo että hänestä tulisi soitto-
taiteilija, näyttelijä eikä kynäilijä.¹ Lukuunottamatta
mainittuja ja niiden kaltaisia ammatteja hän saa va-
lita minkä ammatin tahtoo, minä en ollenkaan aio
häntä estää. Näen mieluummin että hän on suutari
kuin runoilija ja että hän laskee kivillä teitä kuin
että tekisi porssiini-kukkia. Mutta, huomauttane
joku, ovathan poliisit, urkkijat ja pyövelit hyödyllistä
väkeä. Minä sanon että syy on yksinomaan hallituk-
sen, että niin on laita. Mutta jättäkäämme tämä
seikka, tunnustan olleeni väärässä. Ei riitä, että va-
litaan hyödyllinen ammatti; on välttämätöntä ettei se
vaadi harjottajiltaan halpamaisen sielun ominaisuuksia
eikä sellaista, mikä sotii inhimillisyyttä vastaan.
Palatkaamme siis ensiksi käyttämiini sanoihin: valit-
kaamme kunniallinen ammatti. Mutta muistakaamme
aina, ettei ole olemassa kunniallisuutta, joka ei samalla
ole hyödyllinen.

Eräs kuuluisa tämän vuosisadan kirjailija², jonka
teokset ovat täynnä suuria tuumia ja pieniä näkö-
kohtia, oli kuten kaikki muutkin hänen uskontun-
nustukseensa kuuluvat papit, tehnyt lupauksen olla
ottamatta itselleen omaa vaimoa. Mutta ollen muita
herkkätuntoisempi aviorikoksen suhteen, hän, kuten

¹ Mutta olettehan itse kirjailija, joku huomauttane
minulle. Paha kyllä, niin on laita, sen tiedän. Ja erhetyk-
seni, jotka luulen tarpeeksi sovittaneeni, eivät anna aihetta
muille samanlaisiin joutua. Minä en kirjoita puolustaakseni
erehdyksiäni, vaan estääkseni lukijoitani niitä seuraamasta.

² Apotti de Saint-Pierre.

kerrotaan, piti talossaan kauniita palvelijattaria, joiden seurassa hän parhaimman taitonsa mukaan hyvitti tuolla ajattelemattomalla päätöksellä solvaamaansa ihmiskukuntaa. Hän piti kansalaisen velvollisuutena lahjoittaa isänmaalle toisia kansalaisia, ja tämänlaisella verolla, jota sille maksoi, hän lisäsi käsityöläisten säätyluokkaa. Niinpian kuin nämä lapset olivat tarpeeksi vanhat, hän antoi niiden kaikkien oppia mieleisensä ammatin ja jätti pois luvusta ainoastaan vähempää työtä kysyvät, hyödyttömät tai muodin vaihtelusta riippuvat ammatit, kuten esim. parturin ammatin, joka ei koskaan ole välttämätön ja joka milloin tahansa voi käydä tarpeettomaksi, niin kauan kuin luonto ei lakkaa antamasta meille hiuksia.

Tämmöisten näkökohtien tulee ohjata meitä valitessamme ammattia Émilelle. Tai oikeastaan ei ole meidän tehtävä sitä valita, vaan hänen itsensä. Sillä ne periaatteet, jotka häneen on istutettu, ylläpitävät hänessä hyödyttömien seikkojen ylenkatsetta, niin ettei hän koskaan tahdo hukata aikaansa työhön, jolla ei ole mitään arvoa, eikä hän tunne mitään muuta arvon määrääjää kuin todellinen hyöty. Hän haluaa sellaista ammattia, joka olisi voinut hyödyttää Robinsonia hänen saarensaan.

Tutustuttaessamme lasta luonnon ja taidon tuotetisiin, nostaessamme sen tiedonhalua ja seurattessamme minne tämä tiedonhalu sen vie, on meillä tilaisuus tutkia sen harrastuksia, taipumuksia ja kykyä ja nähdä sen älyn ensi säkenen välkähtävän, jos sillä nimittäin on erityisesti huomattavaa älykkäisyyttä. Mutta yleinen erehdys, joka on vältettävä, on se, että luullaan kyvyn ansioksi sellaista, mikä vaan on tila-

päistä aikaansaannosta, ja se, että luullaan selväksi taipumukseksi siihen tai siihen ammattiin matkimis-älyä, joka on yhteinen ihmiselle ja apinalle ja joka saattaa nämä molemmat vaistomaisesti tekemään kaikki, mitä näkevät tehtävän, oikein tietämättä mitä se hyödyttää. Maailma on täynnä ammattilaisia ja etenkin taiteilijoita, joilla ei ole luontaista taipumusta harjoittamaansa taiteeseen; tämä on niille tyrkytetty lapsuudesta alkaen, joko erityisistä syistä tai sen näennäisen innon johdosta, jota lapset ovat osottaneet, ja joka olisi saattanut ne kiintymään mihin toiseen taiteeseen tahansa, jos ne vaan olisivat nähneet muiden sitä harjoittavan. Niinpä moni kuullessaan rummun pärinää luulee olevansa kenraali; toinen taas näkee rakennusta rakennettavan ja tahtoo olla arkkitehti. Jokainen tuntee vetovoimaa siihen ammattiin, jota näkee harjoitettavan, kun luulee sitä arvossa pidetyksi.

Tunsin erään palvelijan, joka nähdessään herransa maalaavan ja piirustavan sai päähänsä itse ruveta maalaajaksi ja piirustajaksi. Tehtyään tämän päätöksen hän heti tarttui piirustimeen, josta luopui ainoastaan tarttuakseen siveltimeen, mitä ei ole hylkäävä elinaikanaan. Nauttimatta opetusta ja noudattamatta mitään sääntöjä hän rupesi piirtämään kaikkea, mikä vaan sattui hänen eteensä. Kokonaista kolme vuotta hän hukkasi, istuen nenä kiinni noissa tuhrauksissaan, ilman että mikään muu kuin hänen palveluksensa voi häntä niiden äärestä saada poistumaan, ja koskaan menettämättä harrastustaan, huolimatta siitä vähäisestä edistyksestä, jonka hänen keskinkertainen kykynsä salli. Näin hänen hyvin kuukautta perä-

tysten istuvan päiväkaudet kuin kiinninaulattuna tuollillaan pienessä etelään päin olevassa huoneessa, missä oli tukehtua kuumuuteen kun vaan kulki sen läpi, ja siinä piirustavan ja yhä uudelleen piirustavan edessä olevaa karttapalloa. Hän alkoi työnsä yhä vaan uudelleen ja uudelleen voittamattoman itsepäisesti, kunnes oli saanut piirustuksensa niin hyväksi, että saattoi olla siihen tyytyväinen. Viimein hän herransa suosion ja erään taiteilijan opastuksen kautta on päässyt niin pitkälle, että on voinut jättää palvelijatoimensa ja elää siveltimensä tuotteilla. Järkähtämätön ahkeruus korvaa johonkin määrään kykyä. Hän on tuon määrän saavuttanut, mutta ei koskaan ole pääsevä sen pitemmälle. Tämän kunnon miehen sitkeä utteruus ja eteenpäinpyrkiminen on kiitosta ansaitseva. Hän on aina saavuttava kunnioitusta utteruudellaan, uskollisuudellaan ja hyvillä tavoillaan. Mutta hän ei ole koskaan maalaava suurempia taideteoksia kuin kylttejä. Kuinka moni muu on pettynyt intonsa takia, luullen sitä todelliseksi kyvyksi! Vallan eri seikkoja ovat mieltymys johonkin työhön ja todellinen kyky siihen. Tarvitsemme hienompaa huomiokykyä kuin mitä ajatellaankaan, tarkoin huomataksemme lapsen oikean älyn ja taipumuksen, lapsen, joka pikemmin näyttää mielihalujaan kuin todellisia taipumuksiaan ja jota aina arvostellaan edellisten nojalla, kun ei osata tutkia jälkimäisiä. Toivoisin että joku arvostelukykyinen henkilö tekisi tutkimuksen taidosta havaita lapsia. Olisi hyvin tärkeätä tuntea tämä taito. Isillä ja äideillä ei ole edes sen alkeitakaan.

Mutta ehkä tässä panemme liiaksi painoa ammatin valitsemiseen. Koska on kysymys ainoastaan

käsityön harjottamisesta, tämä valitseminen menettää merkityksensä Émilien suhteen. Hän on jo suorittanut enemmän kuin puolet oppiajastaan niiden harjoitusten muodossa, jotka olemme valinneet hänen tehtäväkseen tähän asti. Mihin soisitte hänen ryhtyvän? Hän on valmis kaikkeen. Hän osaa jo käyttää la-piota ja kuokkaa. Hän osaa käyttää sorvituolia, va-saraa, höylää ja viilaa. Hän tuntee jo kaikkien am-mattien työkalut. On tarpeellista ainoastaan, että hän oppii käyttämään jotakin näistä työkaluista niin tai-tavasti ja helposti, että vetää vertoja eteville työmie-hille, jotka sitä käyttävät. Tässä suhteessa hänellä on paljon etuja muihin nähden, nimittäin että hänen ruumiinsa on notkea, hänen jäsenensä ovat taipuvat, niin että hän helposti saattaa asettua monenlaisiin eri asentoihin ja että hän rasittumatta voi jatkuvasti har-jottaa erilaista liikettä. Lisäksi hänen elimensä ovat tarkat ja hyvin harjotetut. Koko ammattien koneisto on hänelle jo tuttu. Voidakseen tehdä työtä kuin mestari ainakin, hän tarvitsee ainoastaan tottumusta, ja tämä saavutetaan ainoastaan aikaa myöten. Mille ammatille, jonka valinta on meidän tehtävämme, hän siis on omistava tarpeeksi aikaa, siihen täysin pereh-tyäkseen? Ainoastaan tästä on nyt enää kysymys.

Annettakoon ihmiselle sellainen ammatti, joka sopii hänen sukupuolelleen, ja nuorukaiselle sellainen ammatti, joka sopii hänen iälleen. Jokainen toimi, joka pakottaa istumaan ja joka kiinnittää huoneeseen, veltostuttaen ja heikontaen ruumista, on hänelle sopi-maton. Eipä nuori poika koskaan itsestään ole ha-lunnut ruveta räätäliksi. Täytyy menetellä taidok-kaasti taivuttaakseen tähän naisten ammattiin suku-

puolta, jolle se ei sovellu.¹ Neulaa ja miekkaa ei samojen käsien pitäisi pidellä. Jos minä olisin hallitsija, en sallisi muiden kuin naisten ja rampojen, joiden on pakko elättää itseään naisten tavoin, harjottaa neulomis- ja ompeluammattia. Jos oletamme että eunukit ovat tarpeellisia, on mielestäni aivan mieleöntöytä että itämaalaiset sellaisiksi varta vasten muodostavat ihmisiä. Miksi eivät he tyydy luonnon muodostamiin, noihin lukuisiin veltostuneisiin miehiin, joiden sydämen luonto on surkastuttanut; näitä on niin paljon, etteivät he edes voisi kaikkia käyttää. Jokainen heikko, herkkä ja pelokas mies on luonnon tuomitsema paikallaan-istujan elämään; hän on luotu elämään naisten parissa tai heidän tapaansa. Harjotukseen hän jotakin naisten ammattia. Ja jos välttämättömästi tarvitaan todellisia eunukkeja, niin tuomittakoon tähän tilaan miehiä, jotka häpäisevät sukupuoltaan valitsemalla sille sopimattomia ammatteja. Heidän valintansa tässä suhteessa todistaa luonnon erehdystä. Se, joka jollakin tavalla korjaa tätä erehdystä, epäilemättä tekee hyvää.

Kiellän oppilaaltani epäterveelliset ammatit, mutta en vaivalloisia enkä edes vaarallisia. Ne näet samalla harjottavat voimia ja rohkeutta. Ne sopivat yksinomaan miehille; naiset eivät niitä valitse. Miksi eivät miehet häpeä sekaantua naisten ammatteihin?

¹ Muinaiskansoilla ei ollut rääätälejä; naiset valmistivat kodissa miesten vaatteet.

*Luctantur paucae, comedunt colliphia paucae.
Vos lanam trahitis, calathisque peracta refertis
Vellera . . .*¹

Italiassa ei näe naisia puotien myyjättärinä. Eivät ne, jotka ovat tottuneet Ranskan ja Englannin vilkkaaseen katuelämään, voi kuvitella mitään surullisempaa näkyä kuin se, jonka Italian kadut tarjoavat. Nähdessäni muotitavarain-kauppiaiden myyvän naisille nauhoja, hiuskoristeita ja -verkkoja ja silkkinukka-punoksia, pidin kaikkea tätä hienoa korutavaraa hyvin oudon näköisenä noin karkeissa suurissa käsissä, jotka olivat luodut painamaan palkeita ja takomaan alasinta. Ajattelin itsekseni: tässä maassa naisten puolestaan pitäisi avata miekkaseppä- ja aseliikkeitä. Ei niin! Jokainen valmistakoon ja myyköön oman sukupuolensa aseita. Mutta jotta niitä tuntisi, tulee niitä käyttää.

Nuori mies, paina töihisi miehen käden leima! Opi voimakkaalla käsivarrella liikuttelevaan kirvestä ja sahaa, veistelemään sileäksi tukkia, nousemaan katon harjalle, kattamaan taloja ja kiinnittämään kattoparret ja -palkit. Huuda sitten luoksesi sisaresi auttamaan sinua työssäsi samoin kuin hän pyysi sinua auttamaan itseään kutomatyössään.

Huomaan vaativani liikoja arvoisilta aikalaisiltani. Mutta annanpa johtopäätösten vastustamattoman voiman joskus temmata itseni mukaansa. Jos

¹ Juven. Sat., II, 53; [Harvat (meistä naisista) painivat ja elävät painijan ravinnosta. Te (miehet) taas kehräätte villaa ja kokoatte koreihin kehruut].

kuka tahansa tuntisi häpeää siitä, että julkisessa paikassa tekisi työtä kirves kädessä ja nahkainen vyöliina edessä, pitäisin häntä yleisen mielipiteen orjana, joka olisi valmis häveten punastumaan hyvästä teostaan, niin pian kuin kunnan ihmisiä ruvettaisiin ilkkumaan. Kuitenkin sopii meidän tehdä myönnytyksiä isien ennakkoluuloille kaikissa niissä seikoissa, jotka eivät voi vahingoittaa lasten arvostelukykä. Ei ole tarpeellista harjoittaa kaikkia hyödyllisiä ammatteja, jotta niitä kaikkia kunnioitaisi. Riittää, ettei pidä ainoatakaan niistä arvoansa alempana. Jos on valitsemisen varaa ja jos ei mikään muu seikka aiheuta valintaamme, niin miksi emme valitessamme samanarvoisten ammattien välillä ottaisi huomioon huvia, mieltymystämme ja taipumustamme? Metallityöt ovat hyödyllisimmät kaikista. En kuitenkaan ilman erityisen painavaa syytä aio tehdä pojastanne hevosen kengittäjää, en lukkoseppää enkä muunlaista seppää. Minua ei ollenkaan huvittaisi nähdä häntä pajassaan kyklopin muotoisena. En myöskään tekisi hänestä muuraria, vielä vähemmin suutaria. Tietysti näillä ammateilla tulee olla harjottajansa. Mutta sen, joka voi valita, tulee ottaa huomioon puhtaus; tämä näet ei ole mitään ennakkoluuloa, vaan on aistien ratkaisema asia. Lopuksi mainitsen vielä etten myöskään valitsisi noita kaikkea ajatustoimintaa kaipaavia ammatteja, joiden harjottajat, ollen vailla kaikkea aistikkaisuutta melkein koneellisesti käyttävät käsiään yhä vaan samaan työhön. Mitä hyödyttää käyttää kutojien ja kivenhakkaajien ammattiin järjellisiä ihmisiä? Sillä ovathan nämä ammattilaiset oikeastaan pelkkiä koneita, jotka panevat toisen koneen liikkeelle.

Kaikkea tätä tarkoin punnittuani pidän sinä ammattina, jonka soisin oppilaani valitsevan, puusepän ammattia. Se on siisti ja hyödyllinen ja sitä voi harjottaa kodissa. Se antaa ruumiille riittävää liikettä. Se vaatii harjottajaltaan taitoa ja aistikkaisuutta, ja vaikka hyödyllisyys määrää valmistettavien esineiden muodon, se ei estä siihen yhdistämästä somuutta ja hyvää makua.

Jos oppilaanne harrastus sattumalta huomattavasti kohdistuisi spekulativiisiin tieteisiin, ei minulla puolestani olisi mitään sitä vastaan, että hänelle annettaisiin taipumustensa mukainen ammatti, että hän esim. saa oppia tekemään matemaattisia koneita, silmälaseja, teleskooppeja y. m.

Kun Émile alkaa harjotella ammattiansa, minä tahdon oppia sitä hänen kanssansa. Olen näet varma siitä, ettei hän koskaan ole oppiva hyvin muuta kuin mitä me yhdessä opimme. Menemme siis molemmat oppiin, emmekä suinkaan vaadi että meitä on kohdeltava herroina, vaan todellisina oppipoikina, jotka eivät hae huvitusta. Miksi emme ottaisi asiaa aivau vakavalta kannalta? Tsaari Pietari harjotti laivanrakentajan ammattia ja rumpalin tointa omassa sotajoukossaan. Eikö tämä ruhtinas kenties ollut kenen arvoinen tahansa mitä syntyperään ja avuihin tulee? On luonnollista etten sano tätä Émilelle, vaan kasvattajalle, olkoon hän sitten kuka tahansa.

Valitettavasti emme voi viettää kaikkea aikaamme höyläpenkin ääressä. Emme näet ole yksinomaan oppipoikia ammatissamme, vaan myöskin ihmisiksi kehitymisessä; ja tämän viimeksimainitun ammatin oppiminen on vaivalloisempi ja pi-

tempä kuin edellisen. Miten meidän siis on menettelyminen? Palkkaammeko joka päivä tunnin ajaksi veistotyön-opettajan, samoin kuin palkataan tanssin-opettaja? Emme silloin olisi oppipoikia, vaan oppilaita. Kunnianhimmomme esineenä ei ole niin suuressa määrin oppia puusepän ammattia, kuin kohota puusepän säätyyn. Mielestäni on siis sopivaa, että ainakin kerran tai pari viikossa menemme viettämään koko päivän opettajamme luo, että nousemme aamulla samaan aikaan kuin hän, että olemme työssä ennen häntä, että syömme samassa pöydässä kuin hän ja että teemme työtä hänen johdolla ja että, sen jälkeen kuin meillä on ollut kunnia syödä illallista hänen perheensä kanssa, palaamme, jos niin haluamme, lepäämään koviin vuoteisiimme. Täten saattaa oppia useita ammatteja samanaikaisesti sekä harjaantuu käsitöihin, ilman että toista oppimisalaa sen kautta laiminlyödään.

Menetelkäämme oikein ja samalla yksinkertaisesti. Varokaamme ettemme turhamielisyyttä vastustaessamme anna sille vaan uutta ravintoa. Se, joka ylpeilee siitä, että on voittanut ennakkoluulot, tavallaan niihin alistuu. Kerrotaan, että ottomaannien hallitsijasuvussa vallitsevan vanhan tavan mukaan sulttaanin tulee harjottaa jotakin käsityötä, ja jokainen tietää, etteivät kuninkaallisten käsien suorittamat työt voi olla muuta kuin mestariteoksia. Hän siis jakaa komeiden menojen ohella näitä mestariteoksia Turkin ylhäisille. Ja työ maksetaan työntekijän korkean arvon mukaan. Mikä mielestäni tässä on pahaa, ei piile siinä, että tämä tapa lopulta tarkoittaa vaan rahankiskomista, se kun päinvastoin on hyvä teko. Pakottaes-

saan valtakuntansa ylhäisiä kanssaan jakamaan kansalta ryöstettyjä varoja, hallitsijan ei tarvitse suorastaan ryöstää kansalta niin paljoa. Tämä helpotus liittyy välttämättömästi yksinvaltaan, joka ilman sitä ei voisi pysyä yllä.

Todellinen epäkohta, joka liittyy tuollaiseen tapaan, on että se antaa tuolle hallitsijalle parallelia liian suuren ajatuksen omasta kyvystään. Kuningas Midaksen tavoin hän näkee muuttuvan kullaksi kaiken mihin kajoa, mutta hän ei huomaa aasinkorvia, jotka hänelle siitä kasvavat.¹ Jotta Émilien korvat pysyisivät luonnollisen kokoisina, suojelkaamme hänen käsiään tästä niin tuottavasta kyvystä. Älköön hänen työnsä saako hintaansa työntekijän, vaan itse työn mukaan. Älkäämme koskaan salliko että hänen aikaansaannoksiaan arvostellaan muun kuin etevien mestarien tuotteiden mukaan. Hänen työnsä on arvosteltava sen oman arvon nojalla, eikä siitä syystä, että se on hänen tekemänsä. Sanokaa siitä, mikä on hyvin tehty: tuopa on hyvin tehty; mutta älkää lisätkö: kuka sen on tehnyt? Jos hän itse ylpeän ja itse-

¹ Muinaiskreikkalainen taru kertoo että fryygialainen Kuningas Midas Bacchuksen opettajaa, Seilenosta kohtaan osottamastaan kestävävydestä mainitulta jumalalta sai paljoksi luvan toivoa itselleen mitä vaan halusi. Midas toivoi silloin että kaikki, mitä hän kosketi, muuttuisi kullaksi. Tämä toivomus toteutuikin, mutta hänen täytyi pian anoa, että tämä toivomus raukeaisi; hän näet muuten olisi kuollut nälkään, kun ruokakin hänen käsissään muuttui kullaksi. Taru kertoo vielä että Midas kerran arvostellessaan Apollo jumalan ja Panin soittoa, antoi etusijan jälkimäiselle; siitä Apollo niin pahastui, että antoi Midakselle kasvaa parin aasinkorvia, joita peittääkseen -pohjoisella kuninkaalla oli paljo vaivaa ja harmia.

tietoisena näköisenä sanoo: minä sen olen tehnyt, niin sanokaa kylmästi: sinä tai joku muu, se on vallan yhdentekevää; se olisi joka tapauksessa hyvin tehty.

Arvoisa äiti, ole varuillasi etenkin niiden valheiden suhteen, joita sinulle valmistetaan. Jos poikasi tietää paljon asioita, epäile kaikkia hänen tietoaan. Jos hän onnettomuudekseen on kasvatettu Parisissa ja jos hän on rikas, hän on hukassa. Vaikka siellä onkin niin paljo käteviä taitureita, hänellä on oleva jokaisen niiden taito, mutta poistuttuaan heidän luotaan, on hän kadottava kaiken tuon taidon. Parisissa rikas tietää kaikki; siellä ainoastaan köyhä on tietämätön. Tämä pääkaupunki on täynnä tekotaiteilijoita ja ennen kaikkea tekotaiteilijattaria, jotka suorittavat työnsä samalla tavoin kuin Guillaume keksi värinsä. Miesten joukossa tunnen tässä suhteessa ainoastaan kolme kunnollista poikkeuksen tekevää henkilöä, ja ehkäpä heitä saattaa olla enempiäkin. Mutta naisten joukossa en tunne yhtään tällaista poikkeusta, ja epäilen tokko sellaista oukaan. Yleensä saavutetaan nimi taiteiden alalla samoin kuin oppineiden uralla; tullaan näet taiteilijaksi ja taiteenarvostelijaksi samalla tavoin kuin lakitieteen tohtoriksi ja virkamieheksi.

Jos kerran pääsisi vallalle se käsitys, että on kaunista osata jotakin ammattia, niin lapset sen osaisivat pian oppimattansakin. Heistä tulisi ammattisaan mestareita samoin kuin Zürichissä tullaan raatiherroiksi. Olkoot nämä juhlalliset temput kaukana Émilestä; pois kaikki ulkonaisuus, ja sen sijaan aina todellisuus. Älköön puhuttako siitä, mitä hän tietää, vaan annettakoon hänen oppia edelleen kaikessa hil-

jaisuudessa. Tehköön hän edelleen mestariteoksiaan, saamatta mitään mestarinkirjaa. Älköön hän osotautuko työmieheksi arvoltaan, vaan työltään.

Jos minun on onnistunut tähänasti ymmärrettävästi esittää perusteeni, niin epäilemättä huomataan miten ruumiinharjotuksen ja käsitöiden ohella oppilaassani hänen huomaamattansa herätän harrastusta arvostelemiseen ja mietiskelyyn, täten antaakseni hänelle vastapainon sitä laiskuutta vastaan, joka voisi hänessä syntyä välinpitämättömyydestä ihmisten mielipiteitä kohtaan sekä hänen intohimojensa levosta. Hänen tulee tehdä työtä talonpojan tavoin ja ajatella filosofin tavoin, jotta ei olisi yhtä suuri tyhjäntoimitaja kuin villi-ihminen. Kasvatuksen suuri salaisuus piilee siinä, että annetaan ruumiinharjotusten ja henkisen toiminnan aina olla toistensa virkistykseenä.

Mutta varokaamme sellaista opettamasta, mikä vaatii kypseneempää henkistä kehityskantaa. Émile ei tule kauan olemaan käsityöläinen itse huomaamatta eri säätyjen erilaisuutta, jota alussa ei ollut huomannut. Niiden periaatteiden nojalla, jotka olen häneen istuttanut ja jotka ovat hänen käsityskantansa mukaiset, hän on asettava minutkin tutkistelunsa esineeksi. Kun hän saa kaikki yksinomaan minulta ja huomaa olevansa vallan lähellä köyhyyttä, hän luultavasti tahtoo tietää, miksi minä olen siitä niin kaukana. Ehkä hän odottamatta tekee minulle vallan kietovia kysymyksiä. »Te olette rikas, olette sanonut sen minulle, ja sen huomaa. Rikaskin on velkapää suorittamaan työtään yhteiskunnalle, koska hän on ihminen. Mutta mitä te teette se hyväksi?» — Mitähän tähän vastaisi joku meidän aikamme arvossa pidetty

kasvattaja? Sitä en tiedä. Kenties hän olisi niin typerä, että puhuisi lapselle siitä vaivasta, jota näkee sitä kasvattaessaan. Mitä minuun tulee, on työpaja pelastava minut pulastani. »Tuo oli, rakas Émile, oiva kysymys. Lupaen vastata siihen omasta puolestani, kun itse puolestasi osaat siihen vastata tavalla, joka sinua tyydyttää. Vastaiseksi olen antava köyhille ja sinulle sen, mikä jää tarpeistani jäljelle ja tekevä valmiiksi pöydän tai tuolin viikossa, jotta en olisi aivan hyödytön.»

Nyt olemme palanneet itseemme. Kasvattimme on jättämäisillään taakseen lapsuuden ajan ja palaa-maisillaan omaan yksilöyteensä. Nyt hän enemmän kuin koskaan ennen tuntee sen välttämättömyyden, joka kiinnittää hänet olioihin ja oloihin. Aluksi olemme harjottaneet hänen ruumistaan ja aistejaan ja sitten hänen älyänsä ja arvostelukykyään. Lopuksi olemme yhdistäneet hänen jäsentensä käyttämisen hänen henkisten kykyjensä käyttämiseen. Olemme kehittäneet hänet toimivaksi ja ajattelevaksi olenoksi. Jäljellä on vaan se tehtävä, jotta hänestä kehittyisi täysi ihminen, että kehitämme hänet rakastavaksi ja tunteelliseksi olenoksi, s. o. että saatamme hänen järkensä täyteen kehitykseensä tunteen avulla. Mutta ennenkuin siirrymme tätä uutta kehitysaikaa tarkastamaan, luokaamme silmäys jättämäämme ikäkauteen ja katsokaamme, niin tarkoin kuin suinkuin on mahdollista, mihin asti olemme ennättäneet.

Oppilaallamme ei alussa ollut muuta kuin aistimuksia; nyt hänellä on käsitteitä. Silloin hän ainoastaan havaitsi, nyt hän arvostelee. Sillä useiden toisiaan seuraavien tai samanaikuisten aistimusten ver-

taamisesta sekä siitä arvostelusta, jonka niiden suhteen muodostamme, syntyy eräänlainen yhdysperäinen sisäinen havainto, jota sanon käsitteeksi.

Se tapa, jolla käsitteitä muodostetaan, antaa ihmisälylle erityisen luonteen. Sellaisella ihmisellä, joka muodostaa käsitteensä yksinomaan tosioloisten suhteiden mukaan, on vankka äly. Sillä taas, joka tyytyy näennäisiin suhteisiin, on pintapuolinen äly. Sillä joka näkee olosuhteet sellaisina kuin ne todella ovat, on oikea arvostelukyky. Sillä taas, joka niitä väärin arvostelee, on puutteellinen äly. Se, joka keksii kuviteltuja olosuhteita, joilla ei ole mitään vastinetta tai edes todennäköisyyttä, on houkkio; se, joka ei ollenkaan vertaile, on hölmö. Suurempi tai vähempi taito verrata toisiinsa käsitteitä ja huomata eri suhteita on perustana ihmisten suuremmalle tai vähemmälle älykkäisyydelle, j. n. e.

Yksinkertaiset käsitteet eivät ole muuta kuin toisiinsa verrattuja aistimuksia. Arvostelukykyä yhtyy yhtä hyvin yksinkertaisiin aistimuksiin kuin aistimussyhtymiin, joita sanon yksinkertaisiksi käsitteiksi. Aistimuksessa arvostelu on puhtaasti passiivinen; se ainoastaan vahvistaa sitä tietoisuutta, että todella koemme sitä, mitä koemme. Käsitteessä taas arvosteleva toiminta on aktiivinen; se lähentää toisiinsa, vertailee ja määrää ne suhteet, joita aisti ei tarkoin määrää. Siinä on koko ero, mutta se onkin suuri. Luonto ei koskaan meitä petä; me itse aina petämme itseämme.

Näen lapselle tarjottavan jäätynyttä ruokaa. Se vie lusikan suuhunsa, tietämättä mitä se sisältää, ja huutaa kärsien kylmästä: »Oi, tämä minua polttaa!»

Sillä näet on hyvin vahva aistimus, eikä se tunne vahvempaa aistimusta, kuin minkä tuleu kuumuus herättää, ja siksipä se luulee tuntevansa juuri sitä. Kuitenkin lapsi erehtyy, tuon ruuan kylmyys tekee siihen vastenmielisen vaikutuksen, mutta se tietysti ei sitä polta, eivätkä nämä kaksi aistimusta ole samanlaisia; ne henkilöt näet, jotka ovat kokeneet molempia, eivät sekota niitä toisiinsa. Itse aistimus ei siis petä lasta, vaan lapsen siitä muodostama arvostelu.

Samoin on sen laita, joka ensi kerran näkee peilin tai optillisen eli näköopillisen koneen, tai joka keskellä talvea tai kesää astuu syvään kellariin, tai joka pistää kätensä hyvin lämpimänä tai hyvin kylmänä haaleaan veteen, tai joka kahden ristiin pannun sormen välissä pyörittää pientä kuulaa, j. n. e. Jos hän tyytyy mainitsemaau ainoastaan sen, minkä silloin todella kokee, hänen arvostelunsa on puhtaasti passiivinen ja hänen on mahdotonta erehtyä. Mutta jos hän pelkän ulkonäön mukaan arvostelee jotakin seikkaa, hän on aktiivinen, hän vertailee, ja johtuu induktionin avulla suhteisiin, joita ei itse asiassa huomaa, ja silloin hän erehtyy tai voi erehtyä. Korjatakseen tai välttääkseen erehdystä, hän tarvitsee kokemusta.

Jos yöllä huomautatte oppilaallenne pilvistä, jotka kulkevat kuun ja hänen välillään, niin hän luulee, että kuu kulkee päinvastaiseen suuntaan ja että pilvet ovat paikoillaan. Tämä luulo herää hänessä hätäisen induktionin johdosta, hän kun tavallisesti huomaa pienten esineiden liikkuvan nopeammin kuin suuret, ja kun hänestä pilvet näyttävät suuremmilta kuiu kuu, jonka etäisyyttä hän ei osaa arvostella. Ollessaan

vesillä liikkuvassa veneessä hän katsoessaan rantaa loitommalta joutuu päinvastaiseen erehdykseen ja luulee rannan juoksevan taaksepäin; tämä johtuu siitä, ettei hän huomaa itse liikkuvansa, vaan pitää venettä, merta tai jokea ja koko näköpiiriään liikkumattomana kokonaisuutena, josta taaksepäin rientävä ranta tuntuu olevan vaan osa.

Kun lapsi ensi kerran näkee puoleksi veteen upotetun sauvan, tämä näyttää olevan taitettu, ja tämä havainto on vallan oikea. Se olisi oikea, vaikkemme tuntisikaan tämän ilmiön syytä. Jos siis kysytte lapselta mitä se näkee, se sanoo: taitetun sauvan, ja sen vastaus on oikea, sillä se on varma siitä että on nähnyt taitetun sauvan. Mutta jos se havaintonsa pettämänä menee pitemmälle ja jos se sanotuaan *nähneensä* taitetun sauvan vielä lisäksi väittää että näkemänsä todella *on* taitettu sauva, niin silloin se väittää jotakin aivan väärää; ja miksi? Sentähden, että se silloin muuttuu aktiiviseksi ja ettei sen arvostelu enää johdu pelkästä aistillisesta havainnosta, vaan induktionin kautta tehdystä johtopäätöksestä; se kun näet väittää sellaista, mitä ei suoraan ole havainnut, olettaen että toisen aistin on vahvistaminen toisen aistin välittämä aistimus.

Koska kaikki erehdyksemme johtuvat arvosteluistamme on selvää, että jos meidän ei koskaan tarvitsisi tehdä arvostelmia, ei meidän koskaan tarvitsisi oppia mitään. Emme koskaan joutuisi alttiiksi erehdykselle. Olisimme onnellisemmat tietämättömydestämme, kuin mitä voimme olla tietoja omistaen. Kukapa kieltäisi oppineiden tuntevan tuhansia toituksia, joita oppimattomat eivät koskaan tule tietä-

mään! Ovatko oppineet siltä lähempänä totuutta? Päinvastoin; edistyessään he siitä yhä vaan poistuvat. Sillä heidän turhamielinen arvostelemisintonsa lisääntyy suuremmassa määrin kuin heidän tietonsa, ja jokaiseen heidän oppimaansa totuuteen liittyy sata väärää arvostelmaa. On ilmeisen selvää, että Europan oppineet seurat ovat pelkkiä julkisia valheen kouluja, ja aivan varmaan tiedeakatemiassa on enemmän erehdyksiä kuin koko villikansassa.

Kuta enemmän ihmiset tietävät, sitä enemmän he erehtyvät. Ainoa keino välttää erehtymistä on tietämättömyys. Jos ette koskaan muodosta arvostelmia, ette myöskään koskaan erehdy. Tätä opettaa sekä luonto että järki. Lukuunottamatta varsin vähälukuisia ja varsin tuntuvia välittömiä suhteita, jotka kiinnittävät meitä olioihin, tunnemme luonnostamme mitä syvintä välinpitämättömyyttä kaikkia muita suhteita kohtaan. Villi-ihminen ei vaivaisi itseään ottamalla askeltakaan nähdäkseen mitä täydellisintä käynnissä olevaa konetta tai kaikkia sähkön ihmeitä. »Mitä se minua liikuttaa? — siinä kysymys, jonka useimpien kuulee tietämättömien lausuvan, mutta joka parhaiten sopisi oppineelle.

Mutta onnettomuudeksemme tämä lause ei enää sovi meille. Kaikki liikuttaa meitä, me kun olemme riippuvaiset kaikesta; ja tiedonhalumme lisääntyy luonnollisesti tarpeidemme mukana. Siitä syystä minä puolestani huomaan, että filosoifeilla on hyvin suuri tiedonhalu ja että villeillä ei ole sitä ollenkaan. Jälkimäiset näet eivät tarvitse ketään. Filosofit taas tarvitsee kaikkia ja etenkin ihailijoita.

Minulle kenties tehdään se vastaväitös, että poik-
kean luonnosta; sen väitöksen kiellän jyrkästi. Luonto
näet valitsee välikappaleensa ja järjestää ne tarpeen,
eikä yleisen mielihipteen mukaan. Mutta tarpeet vaih-
televat ihmisten eri asemien mukaan. On suuri ero
luonnollisen, luonnontilassa elävän ja yhteiskunnassa
elävän ihmisen välillä. Émile ei ole mikään villi,
jonka tulee vetäytyä asumaan erämaahan; hän on
villi, jonka tulee asua kaupungeissa. Hänen tulee
osata siellä hankkia itselleen mitä tarvitsee, käyttää
hyödykseen niiden asukkaita ja elää, joskaan ei hei-
dän tavoin, niin ainakin heidän kanssansa.

Koska hänen keskellä niin monia uusia olosuh-
teita, joista hän tulee riippuvaiseksi, täytyy vasten
tahtoaankin arvostella asioita, niin opettakaamme hä-
nelle oikeata arvostelutapaa.

Paras keino oppia hyvin arvostelemaan on se,
joka enimmin pyrkii saattamaan kokemuksiamme yk-
sinkertaisiksi ja joka lisäksi saattaa meidät kykene-
viksi olemaan kokonaan vailla kokemuksia, silti jou-
tumatta erehdyksiin. Siitä seuraa että meidän, kauan
aikaa korjattuamme toisen aistin välittämää aistimusta
toisen aistin välittämällä aistimuksella, tulee vielä
oppia tutkimaan kunkin aistin välittämää aistimusta
itse aistin avulla, turvaamatta toiseen aistiin. Silloin
on jokainen aistimuksemme muuttuva käsitteeksi, ja
tämä käsite on oleva yhtäpitävä totuuden kanssa.
Tämänlaiset ovat ne kokemukset, joilla olen koettanut
täyttää tämän kolmannen ikäkauden.

Tämä menettelytapa vaatii kärsivällisyyttä ja
huolellisuutta, jota noudattamaan ainoastaan harvat
opettajat kykenevät, mutta jota ilman oppilas ei kos-

kaan opi oikein arvostelemaan. Jos esim. oppilaanne erehtyessä taitetulta näyttävän sauvan suhteen tahdotte huomauttaa hänelle hänen erehdyksestään ja sitä varten joutuin vedätte sauvan pois vedestä, tosin poistatte häneltä tuon erehdyksen, mutta mitähän hänelle samalla oikeastaan opetatte? Ette mitään muuta kuin minkä hän itse pian olisi oppinut. Tällainen menettely on vallan väärä. On vähemmin tärkeätä opettaa hänelle jotakin totuutta kuin osottaa, miten on meneteltävä, jotta aina saisi selville totuuden. Jotta voisitte perinpohjaisesti antaa hänelle opettavaa ohjaustanne, ei teidän pidä niin pian poistaa hänen erehdystänsä. Tarjotkoon esimerkin se tapa, jota tässä suhteessa noudatan Émileen nähden.

Ensiksikin, toiseen edellytetystä kysymyksestä, on jokainen tavallisen kasvatuksen saanut lapsi epäilemättä vastaava myöntävästi. Tuo sauva on aivan varmaan taitettu — näin on hän sanova. Minä suuresti epäilen tokko Émile vastaisi näin. Hän kun ei ollenkaan pidä tärkeänä olla oppinut tai käydä oppineesta, hän ei koskaan hätäile arvostelujaan tehdessään. Hän tekee johtopäätöksensä yksinomaan ilmeisen selvyuden nojalla, jota ei suinkaan huomaa kysymyksessä olevassa tapauksessa, sillä hän tietää kuinka suuresti silmämme voivat pettää, vaikkapa vaan mitä perspektiiviin tulee.

Muuten hän tietää kokemuksesta että kaikkein mitättömimmilläkin kysymyksilläni aina on joku tarkoitus, jota hän ei heti huomaa, eikä hän siis ole tottunut vastaamaan ajattelemattomasti. Päinvastoin hän epäilee itseään, punnitsee kysymyksiäni tarkoin ja tutkii niitä huolellisesti, ennenkuin vastaa. Hän

ei koskaan anna minulle sellaista vastausta, johon ei olisi itse tyytyväinen, ja hän on tässä suhteessa itse hyvin vaativainen. Muuten emme me kumpikaan pidä ylen tärkeänä tietää itse totuutta, vaan koetamme ennen kaikkea pysyä vapaina erehdyksestä. Meitä pahottaisi paljon enemmän jos huomaisimme tullemme johtopäätökseen, joka ei meitä tyydyttäisi, kuin jos emme olisi tehneet mitään johtopäätöstä. »En tiedä» on lause, joka meille molemmille sopii niin hyvin ja jota toistamme niin usein, että se jo kummastakin tuntuu vallan luontevalta. Mutta jos oppilaani tulisi vastanneeksi ajattelemattomasti tai jos hän välttäisi vastausta tuolla mukavalla lauseellamme: »en tiedä», huomautan hänelle aina samaa: tarkastakaamme, tutkikaamme.

Tuo puoleksi veteen upotettu sauva on kohtisuorassa asennossa. Tietääksemme, onko se taitettu, jommoiselta se näyttää, tulee meidän tehdä paljon ennenkuin otamme sen pois vedestä tai ennenkuin tartumme siihen käsin.

1. Ensin kierrämme sauvan ympäri, ja huomaamme että taittunut osa kiertää meidän mukana. Siis ainoastaan meidän silmämme sen asentoa muuttaa, ja kuitenkin eivät katset pane esineitä liikkumaan.

2. Katsomme yhdensuuntaisesti kohtisuoraa sauvaa pitkin, veden yläpuolella oleva pää lähtökohtana. Silloin sauva ei enää näytä taittuneelta, lähellä silmäämme oleva sauvan pää peittää tarkalleen sen toi-

sen pään.¹ Onko silmämme oikaissut sauvan suoraksi?

3. Panemme veden pinnan liikkumaan ja huomaamme sauvan taittuvan useampaan osaan, liikkuvan taittoviivaisena ja seuraavan veden aaltoliikkeitä. Saattaako meidän huljuttamamme veden liike näin taittaa, pehmentää ja panna juoksevaan muotoon tuon sauvan?

4. Panemme veden vuotamaan pois astiasta ja huomaamme sauvan tulevan suoraksi sitä myöten kuin vesi alenee. Eiköhän tämä jo riittää selittämään lapselle valon taittumisen ilmiötä? Ei siis ole totta että silmä meitä pettää, koska tarvitsemme ainoastaan sen apua korjataksemme ne erehdykset, joita sanomme sen aiheuttamiksi.

Jos oletamme lapsen olevan niin typerän, ettei se huomaisi näiden kokeiden tulosta, niin on meidän ottaminen kosketus näön avuksi. Emme silloin ota sauvaa pois vedestä, vaan jätämme sen siihen paikoilleen. Koetelkoon lapsi kädellään tuota sauvaa toisesta päästä toiseen, ja se on tunteva, ettei sauvassa olekaan mitään taitekulmaa; se ei siis olekaan taitettu.

Minulle kenties huomautetaan, ettei tässä ole kysymys pelkistä arvosteluista, vaan todellisista pää-

¹ Sittemmin olen saavuttanut päinvastaisen kokemuksen, tehtyäni tarkemman kokeen. Säteiden taittuminen vaikeuttaa kehänmuotoisesti, ja sauva näyttää paksummalta vedessä olevasta kuin sen yläpuolella olevasta päästä. Mutta tämä ei ollenkaan muuta perusteluni pätevyyttä, ja johtopäätökseni on siltä yhtä oikea.

telmistä. Se on totta; mutta eikö huomata että, niin pian kuin äly on ruvennut käsitteitä muodostamaan, jokainen arvostelma on johtopäätöksen tekemistä. Jokaisen aistimuksen tietoisuus on lause, arvostelma. Siis, niin pian kuin vertaamme toista aistimusta toiseen, teemme päätelmiä. Taito arvostella ja päätellä on pohjaltaan vallan sama.

Émile ei ole koskaan oppiva dioptriikkaa (valontaittumis-oppia), ellei hän opi sitä tuota veteen upottettua sauvaa tarkastamalla. Hän ei ole leikellyt hyönteisiä, ei ole laskenut auringon pilkkuja eikä tiedä mitä mikroskooppi ja teleskooppi ovat. Teidän oppineet oppilaanne tulevat ivaamaan hänen tietämättömyyttään. He eivät ole väärässä; sillä ennenkuin Émile käyttää näitä koneita, vaadin että hän itse ne keksii, ja on luonnollista, ettei tämä mene niin pian.

Tämä osa sisältää koko metodini hengen. Jos lapsi kahden ristiin pannun sormen välissä pyörittää pientä kuulaa ja jos se luulee pyörittävänsä kahta kuulaa, en salli sen katsoa siihen, ennenkuin se on varma siitä, että sen sormien välissä on yksi ainoa kuula.

Nämä selitykset, toivoakseni, riittävät tarkoin osottamaan oppilaani älyn tähänastisen kehityksen sekä sen tien, jota tämä kehitys on kulkenut. Mutta lukija ehkä pelästyy sitä asioiden paljoutta, jonka olen antanut kulkea oppilaani silmien ohi. Lukija kenties pelkää että rasitan häntä liioilla tiedoilla. Laita on kuitenkin päinvastoin. Opetan häntä näet pikemmin tulemaan toimeen ilman noita tietoja kuin niitä omistamaan. Osoitan hänelle tien, joka suoraan johtaa totuuteen, mutta se on äärettömän pitkä ja hidas kul-

kea. Annan hänen astua ensi askeleensa, jotta hän oppisi tuntemaan alkutien; mutta en koskaan salli hänen mennä kauas.

Koska Émilen on pakko itsensä oppia, hän käyttää omaa järkeään eikä turvaudu muiden järkeen. Sillä välttääkseen ennakkoluulojen vaikutusta hän ei saa antaa auktoriteetille mitään valtaa; useimmat erhdyksistämme näet etupäässä johtuvat muista eivätkä meistä itsestämme. Tästä alituisesta harjotuksesta välttämättömästi johtuu henkinen joustavuus, joka on sen jäntevyyden kaltainen, minkä ruumiille tuottaa työ ja vaivannäkö. Toinen etu on se, että edistys tapahtuu ainoastaan mikäli voimat sallivat. Henki, kuten ruumis, voi kestää ainoastaan sellaista, mihin sillä on riittävät voimat. Kun ymmärrys omistaa esineensä, ennenkuin se uskoo ne muistin huostaan, se jäljestäpäin todella ammentaa omaansa muistin kätköistä. Jos sen sijaan rasitamme muistiamme seikoilla, joita ei ymmärrys ole omistanut, emme muististamme koskaan nouda esille kelpavaa omaisuutta.

Émilellä on vähä tietoja; mutta ne, jotka hänellä on, ovat todella hänen omansa. Hän ei tiedä mitään ainoastaan puoleksi. Niiden harvojen seikkojen joukossa, jotka hän tietää ja jotka hän tietää hyvin, on tärkein, että on paljo sellaista, mitä hän ei tiedä, mutta minkä hän kerran tulevaisuudessa voi tietää, että on olemassa paljon enempi seikkoja, jotka muut ihmiset tietävät ja joita hän ei elämässään ole tietävä, ja että on lukemattomia muita seikkoja, joita ei yksikään ihminen koskaan ole tietävä. Hänellä on yleis-tajuinen äly, ei saavuttamiensa tietojen puolesta, vaan sen kyvyn puolesta, jonka nojalla hän osaa niitä itsel-

leen hankkia. Hänellä on avoin, älykäs, kaikkeen altis henki, ja jollei hän olekaan, kuten Montaigne sanoo, oppinut, on hän ainakin oppimiseen kykenevä. Minulle riittää, jos hän kaikesta, mitä tekee, tietää, mitä se hyödyttää, ja että hän kaikkeen, minkä uskoo, löytää riittävän perusteen. Sanon vielä kerran, ettei tarkoitukseni ole opettaa hänelle tiedettä, vaan taidon sitä tarvitessaan omistaa, antaa hänelle oikea käsitys tieteen arvosta ja saattaa hänet rakastamaan totuutta ennen kaikkea. Tätä metodia noudattaen edistyy hitaasti, mutta ei koskaan astu turhaa askelta eikä koskaan tarvitse astua takasinpäin.

Émilellä on tietoja ainoastaan luonnontieteiden ja puhtaan fysiikan alalla. Hän ei edes nimeltä tunne historiaa eikä tiedä mitä metafysiikka ja moraali on. Hän tuntee ihmisen olennaiset suhteet olioihin, mutta ei ainoatakaan ihmisten välisistä moralisista suhteista. Hän osaa varsin vähän yleistää ja abstraherata käsitteitä. Hän huomaa muutamissa esineissä samoja ominaisuuksia, punnitsematta mitä nämä ominaisuudet ovat itsessään. Hän tuntee abstraktisen paikallisuuden geometrian kuvioista ja abstraktiset lukusuhteet algebran merkeistä. Nämä kuviot ja merkit ovat hänen abstraksioniensa tukia, joihin hänen aistinsa nojaavat. Hän ei ollenkaan pyri tuntemaan olioita niiden oikean luonnon puolesta vaan ainoastaan niiden suhteiden puolesta, jotka herrättävät hänen mielenkiintoaan. Hän arvostelee sitä, mikä on hänelle vierasta ainoastaan mikäli se suhtautuu häneen itseensä; mutta tämä arvostelu on tarkka ja varma. Haaveelliset ja sovinnaiset näkökohdat ovat siitä vallan poissuljetut. Hän panee enim-

min arvoa siihen, mikä on hänelle hyödyllistä, ja kun hän ei koskaan poikkeakaan tästä menettelytavastaan, ei yleinen mielipide ollenkaan vaikuta hänen toimintaansa.

Émile on työteliäs, kohtuullinen, kärsivällinen, lujaluontoinen ja täynnä rohkeutta. Hänen vielä kokonaan kiihottumaton mielikuvituksensa ei koskaan suurennakaan hänen vaarojaan. Hän tuntee varsin vähän kärsimystä, ja kestää sen lujana, hän kun ei ole tottunut napisemaan kohtaloa vastaan. Mitä kuolemaan tulee, hän ei vielä oikein tiedä mitä se on. Mutta ollen tottunut vastustamatta noudattamaan välttämättömyyden lakia, on hän kuolinhetken tultua vaikeromatta ja nurkumatta kuoleva; ja tähän on kaikki, minkä luonto sallii tuona kaikkien kammoamana hetkenä. Vapaana eläminen ja riippumattomana pysyminen inhimillisistä seikoista opettaa paraiten kuolemaa kestämaan.

Sanalla sanoen: Émilellä on hyvettä sen verta, mikäli se koskee häntä itseänsä. Jotta hän voisi omistaa yhteiskunnalliset hyveet, tarvitsee hänen ai-noastaan tuntea niitä vaativat suhteet, joten häneltä siis vaan puuttuu tietoja, joita hänen henkensä on vallan valmis vastaanottamaan.

Hän arvostelee itseään riippumattomana muista ja on tyytyväinen, jos eivät muut sekaannu hänen asioihinsa. Hän ei vaadi keneltäkään mitään eikä huule olevansa kenellekään mitään velkaa. Hän on yksin inhimillisessä yhteiskunnassa ja luottaa yksinomaan itseensä. Hänellä onkin enemmän kuin muilla oikeutta luottaa itseensä, sillä hänessä on kaikki se, mitä hänen ikäiseltään voi odottaa. Hänellä ei ole

erehdyksiä, tai on ainoastaan sellaisia, jotka meille kaikille ovat välttämättömät. Hänellä ei ole vikoja, tai ainakjn on hänellä vaan sellaisia, joista ei yksikään ihminen ole vapaa. Hänellä on terve ruumis, notkeat jäsenet, tarkka ja ennakkoluuloista vapaa äly, sydän vapaa ja vailla intohimoja. Itserakkaus, ensimmäinen ja luonnollisin niistä kaikista, tuskin vielä ollenkaan on herännyt. Häiritsemättä kenenkään rauhaa hän on elänyt niin tyytyväisenä, onnellisena ja vapaana kuin luonto on sallinut. Onko kenties mielestänne lapsi, joka näin on saavuttanut viidennentoista ikävuotensa, menettänyt edelliset vuotensa?
